

SPRÁVA

Female Refugees Integration and Inclusion
through Volunteering

Financované Európskou úniou. Projekt FRIIV je spolufinancovaný Európskou úniou v rámci programu Erasmus+ a realizovaný s podporou Holandskej národnej agentúry Erasmus+ Onderwijs & Training (NL01). Vyjadrené názory a stanoviská sú však výlučne názormi autora(-ov) a nemusia nevyhnutne odrážať názory Európskej únie ani Holandskej národnej agentúry Erasmus+ Onderwijs & Training. Európska únia ani financujúca agentúra za ne nenesú zodpovednosť. Číslo projektu: 2025-1-NL01-KA220-ADU-000357345.

Spolufinancovaný
Európskou úniou

O PROJEKTE FRIIV

FRIIV (Female Refugees Integration and Inclusion through Volunteering) je európsky projekt programu Erasmus+ zameraný na vzdelávanie dospelých. V rámci partnerstva pre spoluprácu sa usiluje prostredníctvom dobrovoľníctva posilňovať začlenenie, rozmanitosť a aktívnu občiansku účasť naprieč Európou.

Projekt sa zameriava na utečenkyne z celého sveta a uznáva ich potenciál nielen v pozícii príjemkýň rôznych foriem podpory, ale aj ako aktívnych účastníčok na živote spoločnosti v Európe. Posilňovaním postavenia koordinátorov a koordinátoriek dobrovoľníkov a žien so skúsenosťou s utečenectvom sa FRIIV usiluje vytvárať inkluzívnejšie, uvedomelejšie a citlivejšie prostredie pre dobrovoľníctvo.

Projekt FRIIV koordinuje Erasmus univerzita v Rotterdame a implementuje ho konzorcium univerzít, mimovládnych a odborných organizácií z celej Európy.

Grafická úprava: tím AMU

Dátum vydania: september 2026

ABSTRAKT

Táto správa predstavuje výsledky práce členov konzorcia FRIIV. Úlohy vymedzené v pracovnom balíku WP2 sa realizovali od decembra 2025 do júna 2026 na základe nástrojov vyvinutých počas Európskeho výskumného stretnutia v Rotterdame v decembri 2025. Členovia konzorcia následne identifikovali oblasti záujmu obsahujúce 113 kľúčových slov zoskupených do 17 hlavných kategórií. Na tomto základe sa uskutočnil prehľad literatúry. Súbežne sa uskutočnilo aj jedenásť rozhovorov vo fokusových skupinách, dva alebo tri v každej krajine konzorcia. Napokon tím AMU zhromaždil a spracoval informácie, ktoré spolu s analýzami poskytnutými členmi konzorcia tvorili základ tejto správy. Správa je dostupná v siedmich jazykoch (angličtina, holandčina, francúzština, slovenčina, poľština, portugalčina a ukrajinčina) na široké využitie koordinátormi a koordinátorkami dobrovoľníkov alebo kýmkoľvek, kto sa venuje dobrovoľníctvu v kontexte migrácie a utečeneckej problematiky.

Táto správa je súčasťou projektu Erasmus+ FRIIV, ktorého súčasťou bude aj príručka pre koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov a vzdelávací kurz pre koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov a pre dobrovoľníčky, ktoré boli v minulosti utečenkami.

Všetky výstupy sú dostupné na webovej stránke projektu WWW.FRIIV-EU.ORG

Kľúčové slová: dobrovoľníčky, ukrajinskí nútení migranti a migrantky, integrácia, výzvy pre utečencov a utečenkyné, dobrá prax pri adaptácii migrantov a migrantiek

OBSAH

O PROJEKTE FRIIV	2
ABSTRAKT	3
KAPITOLA 1. ÚVOD DO FRIIV	5
KAPITOLA 2. SEKUNDÁRNY VÝSKUM: DÁTA, VÝSLEDKY, ANALÝZA	10
Sekundárny výskum - dáta	11
Najčastejšie používané kľúčové slová	11
A. Výzvy pre utečencov	11
B. Prax	11
C. Sociodemografia	12
D. Európske, medzinárodné a národné právne postupy a predpisy	12
E. Ukrajinský kontext	12
1. Geografické špecifiká	13
2. Hostiteľské komunity	14
3. Infraštruktúra dobrovoľníctva	15
4. Vzdelávací systém a politika vzdelávania	17
5. Utečenkyne z Ukrajiny	18
6. Vylúčenie žien	20
7. Inklúzia	21
KAPITOLA 3. ROZHOVORY VO FOKUSOVÝCH SKUPINÁCH	23
ZOZNAM OTÁZOK NA ROZHOVORY VO FOKUSOVÝCH SKUPINÁCH	23
Rozhovory vo fokusových skupinách:	25
1. Prijatie v novom prostredí	26
2. Výzvy po príchode a odpovede zdola	29
3. Prekážky a výzvy	30
4. Pociť dočasnosti	31
5. Navrhované riešenia: aktivizmus a dobrovoľníctvo utečencov a utečenkýň	32
KAPITOLA 4. ZÁVER	37
1. Etnické diaspóry	37
2. Prijatie miestnymi obyvateľmi	37
3. Pociť spolupatričnosti	38
4. Každodenné problémy	38

KAPITOLA 1. ÚVOD DO FRIIV

Nútené vysídľovanie vo svete naďalej narastá – v súčasnosti je zo svojich domovov vyhnaných 122,6 milióna ľudí (UNHCR, 2026). Pretrvávajúce konflikty, prírodné katastrofy a ďalšie krízy naznačujú, že tento počet sa v nadchádzajúcich rokoch pravdepodobne zvýši. Straty spojené s exilom často zanechávajú utečencov a utečenkyné s obmedzenými zdrojmi na zvládanie výziev spojených s budovaním nového života a integráciou do nových spoločností. Podpora utečencov a utečenkýň pri obnove a rozširovaní ich spoločenských sietí je preto pre úspešnú integráciu nevyhnutná. Významnú úlohu v tomto procese môže zohrávať dobrovoľnícka angažovanosť. Keď organizácie pracujúce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami ponúkajú utečencom a utečenkyniam príležitosti, musia vytvárať prostredie, ktoré uznáva a chápe hlboké dôsledky núteného vysídlenia. Dobrovoľníctvo sa často prezentuje ako cesta k účasti na trhu práce, osobnému rozvoju a občianskej angažovanosti. Je zasadené do širšieho diskurzu „dobrého občianstva“, v ktorom sa dobrovoľníctvo stáva technológiou seba – nástrojom, prostredníctvom ktorého sú utečenci a utečenkyné povzbudzovaní, aby sa premenili na idealizované občianske subjekty (Yin Yap, Byrne & Davidson, 2011). Výskum však ukazuje, že tieto cesty nie sú rovnako dostupné všetkým utečencom a utečenkyniam. Utečenci často získavajú nezávislosť a účasť v spoločnosti ešte pred udelením formálneho občianstva, zatiaľ čo utečenkyné čelia pretrvávajúcim bariéram (Ouacha & Meijs, 2024). V celej Európe zostáva účasť utečenkýň na dobrovoľníctve nízka, čo prispieva k ich nadmernému zastúpeniu medzi najviac sociálne izolovanými skupinami – a táto izolácia často pretrváva aj po získaní európskeho občianstva.

V posledných rokoch občianska spoločnosť na celom svete, a najmä v rámci Európskej únie, zmobilizovala bezprecedentnú podporu pre utečencov a utečenkyné utekajúcich pred vojnou, konfliktami a krízami súvisiacimi s klimatickou zmenou. Projekt FRIIV v tomto kontexte skúma, ako môžu organizácie pracujúce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami účinnejšie zapájať utečenkyné ako dobrovoľníčky. Vzdeláva koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov, aby lepšie zapájali dobrovoľníčky s utečeneckou skúsenosťou, a aby porozumeli tomu, ako emócie, akou je napríklad empatia, formujú prechod od izolácie k integrácii a inklúzii v ich nových spoločnostiach. S cieľom riešiť prekážky, ktorým organizácie pracujúce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami čelia, najmä nedostatok rozmanitosti a obmedzenú prítomnosť dobrovoľníkov a dobrovoľníčok so žitou utečeneckou skúsenosťou, sa FRIIV zameriava aj na získavanie a udržanie dobrovoľníčok so skúsenosťou s utečenectvom. Ich poznatky môžu posilniť organizačné stratégie začleňovania utečenkýň ako dobrovoľníčok. Týmto spôsobom FRIIV priamo prispieva k európskej priorite podpory inklúzie a rozmanitosti v dobrovoľníctve a k širšiemu cieľu budovania aktívnej a inkluzívnej európskej spoločnosti. Tým, že sa sústreďuje na utečenkyné z európskeho (napr. ukrajinského) aj mimoeurópskeho prostredia, FRIIV posilňuje kapacitu koordinátorov a

koordinátoriek dobrovoľníkov a bývalých dobrovoľníčok s utečeneckou skúsenosťou vytvárať inkluzívnejšie a kultúrne rozmanitejšie dobrovoľnícke prostredia. Účasť utečenkýň zďaleka nie je bežnou praxou, čiastočne aj v dôsledku pretrvávajúcich predsudkov, ktoré spájajú mimoeurópsky pôvod so zaostalosťou, izoláciou alebo nedostatočným vzdelaním (Ouacha & Meijs, 2024). Inovatívny prístup projektu FRIIV kladie do centra dobrovoľníckej angažovanosti interkultúrne porozumenie a výmenu príbehov, čím zabezpečuje, že utečenkyne budú nielen začlenené, ale aj uznané ako prispievateľky a nositeľky poznania.

Európa naďalej prijíma utečencov a utečenkyne a slúži ako dôležitá destinácia pre žiadateľov a žiadateľky o azyl z kontinentu aj mimo neho. V roku 2023 požiadalo o azyl v niektorej európskej krajine 19,5 milióna utečencov a utečenkýň (UNHCR, 2026). Utečenkyne, ktoré v porovnaní so svojimi mužskými náprotivkami často čelia zvýšenej zraniteľnosti, zosobňujú významné rezervy odolnosti, interkultúrneho vhľadu a inšpirácie. FRIIV sa usiluje využiť tieto silné stránky na budovanie udržateľných foriem výmeny poznatkov a interakcie prostredníctvom dobrovoľníctva a ponúka model, ktorý možno replikovať v iných kontextoch. Tým, že projekt FRIIV zosilňuje hlasy dobrovoľníčok s utečeneckou skúsenosťou a umožňuje im hovoriť za seba, zdieľať svoje skúsenosti a vyjadriť svoje cesty k bezpečiu a slobode, prináša novú metódu pestovania celoeurópskej identity založenej na žitej skúsenosti a vzájomnom porozumení. Šírenie podrobných osobných príbehov po celej Európe presiahne dobrovoľnícky sektor a prispeje k širšiemu spoločenskému učeniu. Vďaka účasti na projekte FRIIV budú koordinátori a koordinátorky dobrovoľníkov a bývalé dobrovoľníčky s utečeneckou skúsenosťou lepšie pripravení zvyšovať kvalitu a inkluzívnosť dobrovoľníckej angažovanosti, ktorá zostáva základným kameňom občianskeho učenia a sociálnej súdržnosti. Hoci výskum ukazuje, že prínosy dobrovoľníctva sú komplexné a rôznorodé, najmä pre osoby v zraniteľnej situácii, zároveň však dokazuje, že dobrovoľníctvo môže podporovať sociálnu interakciu, nové vzťahy a to, čo odborníci označujú ako „sociálny kapitál“, „dôveru“ alebo „sociálnu súdržnosť“.

Tým, že sa FRIIV zameriava špeciálne na utečenkyne, usiluje sa podporiť nielen ich prechod z izolácie, ale aj posilniť kapacitu organizácií občianskej spoločnosti budovať sociálne väzby naprieč etnickými, sociálnymi a miestnymi komunitami.

FRIIV napĺňa zvolené priority tým, že poskytuje príležitosti na vzdelávanie dospelých pre koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov a pre dobrovoľníčky, ktoré boli samy kedysi utečenkýňami. Projekt posilňuje ich kapacitu zlepšovať začleňovanie dobrovoľníčok všetkých vekových kategórií, s európskym (napr. ukrajinským) aj mimoeurópskym utečeneckým pôvodom. Priorita inklúzie a rozmanitosti je zakotvená v celom projekte: FRIIV podporuje inkluzívnejšie a kultúrne rozmanitejšie dobrovoľnícke prostredia, ktoré uznávajú dôležitosť zachovania kultúrnej identity a prehlbovania verejného porozumenia tomu, čo znamená utiecť z krajiny pôvodu, vybudovať si život na inom mieste, naučiť sa nový jazyk a preklenúť interkultúrne rozdiely. Pre

mnohých utečencov a mnohé utečenkyne tieto procesy prebiehajú nedobrovoľne a sú poháňané základnou ľudskou potrebou bezpečia a prežitia. Projekt stavia vzdelávacie príležitosti a rozvoj kapacít do pozície ústredných mechanizmov, ktoré utečenkyniam umožňujú aktívne sa zapájať do spoločnosti. Prostredníctvom dobrovoľníctva môžu účastníčky získať praktické a odborné zručnosti, ktoré podporujú budúce zamestnanie a osobný rozvoj, a to aj v čase, keď sa naďalej vyrovnávajú s psychologickými dôsledkami núteného vysídlenia. FRIIV zabezpečuje, aby boli tieto vzdelávacie príležitosti dostupné koordinátorom a koordinátorkám dobrovoľníkov a bývalým dobrovoľníčkam s utečeneckou skúsenosťou z rôznych etnických, kultúrnych a generačných prostredí, čím podporuje kontinuálne učenie a získavanie nových zručností relevantných pre ich budúce roly.

FRIIV zároveň podporuje spoločné hodnoty a občiansku angažovanosť tým, že povzbudzuje aktívnu účasť utečenkýň ako potenciálnych dobrovoľníčok. Táto angažovanosť prispieva k jednotnejšej budúcnosti založenej na kvalitnom vzdelávaní a autentickej európskej identite.

Účasťou na dobrovoľníckych aktivitách zameraných na zdieľané príbehy a kultúrne naratívy si účastníčky rozvíjajú hlbšie porozumenie európskym hodnotám a demokratickým princípom, ktoré sú základom integrácie, spolupatričnosti a formovania identity. Prostredníctvom zapojenia do dobrovoľníckych iniciatív sa dobrovoľníčky s utečeneckou skúsenosťou a koordinátori a koordinátorky dobrovoľníkov stávajú aktívnymi prispievateľmi a prispievateľkami k občianskemu životu vo svojich miestnych komunitách, s dopadmi presahujúcimi na regionálnu, národnú a európsku úroveň. Projekt posilňuje kapacitu dobrovoľníckeho a integračného sektora osvojovať si inkluzívnejšie postupy, čím rozširuje príležitosti pre sociálne skupiny vystavené zvýšenej zraniteľnosti, akými sú utečenkyne. Zameraním sa na koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov a bývalé dobrovoľníčky s utečeneckou skúsenosťou ako na dospelých účastníkov a účastníčky vzdelávania, FRIIV zvyšuje povedomie, znalosti a praktické zručnosti v zapájaní utečenkýň ako potenciálnych dobrovoľníčok.

Pridaná hodnota dobrovoľníctva sa u jednotlivých žien líši. Utečenkyne prichádzajúce do Európy, či už samy, alebo s partnermi a deťmi, predstavujú široké spektrum vzdelanostných úrovní, od vysoko vzdelaných až po negramotné (Ouacha & Meijs, 2024). Pochádzajú z mestských aj vidieckych oblastí, rôznych spoločenských vrstiev a rozmanitých náboženských komunít. Pre mnohé sa dobrovoľníctvo stáva zásadným nástrojom budovania sociálnych väzieb a prispievania k európskej spoločnosti. Umožňuje zdieľanie skúseností, vzájomnú podporu a pestovanie budúcich aspirácií – prvkov úzko prepojených s hodnotou solidarity EÚ, ako ju vymedzuje článok 2 Zmluvy o Európskej únii. Dôkazy ukazujú, že dobrovoľníctvo je jedinečným nástrojom schopným reagovať na širokú škálu európskych, národných a regionálnych výziev (Lekári bez hraníc, 2026). Za správnych podmienok vytvára jasnú pridanú hodnotu naprieč rozmanitými témami, skupinami a organizačnými kontextmi. FRIIV reaguje na potrebu posilneného a na mieru šitého programu

vzdelávania dospelých pre koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov a bývalé dobrovoľníčky s utečeneckou skúsenosťou. Zručnosti a kompetencie, ktoré získajú, im umožnia vytvárať štruktúrovanejšie, podpornejšie a zmysluplnejšie príležitosti pre utečenkyne ako dobrovoľníčky, čím tieto ženy stavajú do pozície nielen prijímateľiek podpory, ale aj jej prispievateľiek. Lepšie vyškolení koordinátori a koordinátorky dobrovoľníkov budú pripravení pomáhať utečenkyniam a bývalým utečenkyniam vyrovnávať sa s minulými skúsenosťami a integrovať ich nové životné príbehy, čím sa zvýši inkluzívnosť, kvalita a dostupnosť dobrovoľníckych príležitostí a rozšíri sa občianska participácia marginalizovaných skupín. Dosiahne sa to vzdelávaním priamej cieľovej skupiny projektu – koordinátorov a koordinátoriek dobrovoľníkov (ktorí môžu byť ľuďmi, ktorí boli kedysi utečencami a utečenkyňami) – s cieľom zvýšiť ich zručnosti, sebadôveru a interkultúrne občianske povedomie. Projekt prinesie úžitok aj utečenkyniam, ktoré sa chcú stať dobrovoľníčkami, keďže „strážcovia brán“ k dobrovoľníckym príležitostiam budú lepšie pripravení ich podporiť.

Partnerstvo FRIIV spája organizácie z viacerých sektorov vrátane dobrovoľníckej infraštruktúry a vzdelávania, akademickej sféry, neziskových organizácií zameraných na rodovú problematiku, organizácií posilňujúcich postavenie utečencov a utečenkýň a komunitných akceleratorov.

Títo partneri spoločne pokrývajú formálne, neformálne aj informálne vzdelávanie. Projekt má silný potenciál ovplyvniť odborné vzdelávanie a neformálne učenie prostredníctvom zapojenia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok vrátane dobrovoľníčok s utečeneckou skúsenosťou. Tieto dobrovoľníčky, najmä tie s formálnym vzdelaním, dokážu pretaviť akademické a praktické poznatky do prístupných foriem, ktoré pomáhajú koordinátorom a koordinátorkám dobrovoľníkov a bývalým dobrovoľníčkam s utečeneckou skúsenosťou vytvárať prostredia, v ktorých sa utečenkyne cítia začlenené, pochopené a uznané ako ľudské bytosti aj ako potenciálne dobrovoľníčky. Projekt zároveň využíva digitálne technológie na posilnenie potenciálu cezhraničného dobrovoľníctva. V kontexte, keď sociálne médiá zohrávajú v dobrovoľníctve čoraz dôležitejšiu úlohu, môžu digitálne súčasti projektu FRIIV pomôcť osloviť izolované utečenkyne a vytvoriť rozsiahly dopad naprieč interkultúrnymi, medzigeneračnými a komunitnými prostrediami. Zameraním sa na začleňovanie utečenkýň ako potenciálnych dobrovoľníčok vytvára FRIIV základ na to, aby tieto ženy zapájali rovesníčky vo svojich vlastných komunitách. Ako insiderky utečeneckých skúseností a outsiderky voči domácim európskym spoločnostiam majú jedinečnú pozíciu na podporu interkultúrneho porozumenia. Projekt ukazuje, ako môže zmysluplné zapojenie menšinových skupín priniesť inkluzívne výsledky, ktoré rezonujú naprieč rozmanitými občianskymi kontextmi v EÚ. Tým, že sa venuje zraniteľnej skupine prítomnej v každej európskej krajine, hoci v rôznej miere, ako to vidno v Poľsku a na Slovensku v prípade ukrajinských utečenkýň a utečencov, FRIIV prispieva k hlbšiemu porozumeniu súčasných výziev integrácie a inklúzie. Projekt v konečnom dôsledku posilňuje európsku kultúru dobrovoľníctva

ako priestoru na učenie sa a na osobný rozvoj pre koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov, bývalé dobrovoľníčky s utečeneckou skúsenosťou a utečenkyne, ktoré sa chcú stať dobrovoľníčkami. Poskytovaním vzdelávania šitého na mieru, poznatkov, nástrojov a priebežnej podpory prostredníctvom vyškolených lektorov a lektoriek, projektovej webovej stránky a komunity praxe, FRIIV zvyšuje kvalitu, dostupnosť a rozmanitosť dobrovoľníckych príležitostí. To následne rozširuje občiansku participáciu marginalizovaných skupín a zlepšuje inkluzívnosť a efektívnosť organizácií pracujúcich s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. Výskum ukazuje, že jednotlivci, ktorí sa cítia izolovaní alebo nedostatočne zastúpení, sa často sťahujú zo spoločnosti a z interkultúrnych a medzigeneračných debát. Utečenkyne, či už súčasné, alebo bývalé, ponúkajú jedinečné skúsenosti, príbehy a kultúrne perspektívy, ktoré môžu obohatiť všetky sektory spoločnosti. Prostredníctvom svojich výstupov, vrátane Správy o súčasnom stave poznania (State of the Art), vzdelávacieho balíčka a pilotných aktivít, FRIIV vybavuje koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov, ktorí môžu byť sami bývalými utečencami a utečenkyňami, sebadôverou a kompetenciou podporovať utečenkyne na ceste k dobrovoľníctvu, čím zabezpečuje dlhodobý dopad v celej Európe.

Zdroje:

Ouacha M, Meijs L, Biekart K. Diasporic Philanthropy and the Sense of Belonging as an Expression of Diasporic Cultural Identity and Inclusion. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 2024;35(6):1081-1090. doi:10.1007/s11266-024-00674-3

Su Yin Yap, Angela Byrne, Sarah Davidson, From Refugee to Good Citizen: A Discourse Analysis of Volunteering, *Journal of Refugee Studies*, Volume 24, Issue 1, March 2011, Pages 157–170, <https://doi.org/10.1093/jrs/feq036>

Weby:

The UN Refugee Agency, <https://www.unhcr.org/pl/>

Doctors Without Borders, <https://www.doctorswithoutborders.org/>

KAPITOLA 2. SEKUNDÁRNY VÝSKUM: DÁTA, VÝSLEDKY, ANALÝZA

Cieľom Správy o súčasnom stave poznania je podporiť úvodnú fázu projektu FRIIV vykonaním systémovej analýzy vzdelávacích potrieb cieľovej skupiny a dodať vhodný vzdelávací balík pre koordinátorov a koordinátorky dobrovoľníkov v partnerských krajinách projektu FRIIV: Belgicko, Holandsko, Poľsko, Portugalsko a Slovensko. Nástroje šité na mieru (dátová matica kľúčových slov) pre sekundárny výskum a rozhovory vo fokusových skupinách – zoznam otázok, inštrukcie k rozhovorom a etický kódex – boli vyvinuté počas prvého osobného stretnutia projektu FRIIV v Rotterdame v decembri 2025 (Európske výskumné stretnutie). Matica kľúčových slov bola usporiadaná do 17 hlavných kategórií, z ktorých každá obsahovala 3 až 11 podkategórií (spolu 113 kľúčových slov). Hlavné kategórie boli prepojené s oblasťami záujmu identifikovanými počas workshopu konzorcia FRIIV. Zahŕňali teoretické a právne koncepty, každodenné výzvy a praktiky, všetky zakotvené v utečeneckom kontexte, s osobitným zreteľom na problematiku utečenkýň.

Počas fázy sekundárneho výskumu pracoval každý národný tím samostatne. Nástroj, zoznam kľúčových slov vytvorený počas Európskeho výskumného stretnutia v Rotterdame, sa použil na prehľad a analýzu súboru literatúry vybranej podľa geografického hľadiska, s uprednostnením dát, výskumov a špecifík z jednotlivých krajín. S použitím matice kľúčových slov obsahujúcej súbor so všeobecnými inštrukciami (vytvorený 5-krát, samostatne pre každý národný tím) sa tímu FRIIV podarilo analyzovať zdroje národných výskumných správ pri hľadaní hlavných oblastí záujmu. Všetky výsledky (30 – 60 textov analyzovaných každým národným tímom) boli použité pri príprave tejto správy. Všetky výsledky sú dostupné na webovej stránke projektu www.friiv-eu.org.

Sekundárny výskum - dáta

Najčastejšie používané kľúčové slová

V nasledujúcej časti sú predstavené hlavné kategórie a podkategórie s najčastejšie používanými kľúčovými slovami. Frekvencia vychádza zo súboru 198 textov z oblasti migračných, utečeneckých a dobrovoľníckych štúdií, spracovaného národnými tímami FRIIV.

A. Výzvy pre utečencov

V hlavnej kategórii „Výzvy pre utečencov“ bolo päť najčastejšie používaných podkategórií: „1.1 Vstup do/odchod zo spoločnosti“, „1.3 Nedostatok vplyvu a rozhodovacej právomoci utečencov“, „1.5 Nedostatok zdrojov vs. dostupnosť zdrojov“, po ktorých nasledovali „1.7 Utečenectvo všeobecne“ a „1.10 Neistota – sociálny kontext“. Zoznam výziev možno doplniť o menej spomínané: „1.8 Stigmatizácia, nálepkovanie“ a „1.4 Nedostatok vedomostí o fungovaní hostiteľskej krajiny (práca, vzdelávanie, zdravotná starostlivosť, bankovníctvo)“. Zoznam poskytuje hlbší vhľad do drsnej reality utečeneckého statusu, ako ju analyzuje literatúra preskúmaná členmi konzorcia. Ďalšími výzvami vyznačenými v našej matici kľúčových slov, ktoré sa vo fáze sekundárneho výskumu často objavovali, boli „9.1 Prístup k službám“ a „11.3 Štátne jazyky ako bariéra“. Treba tiež zdôrazniť vnímanie nedostatku vlastného vplyvu, na ktorý sa v analyzovanom súbore textov často poukazovalo. Široká škála prejavov diskurzu o migrácii a inklúzii môže byť osobitne užitočná na pochopenie významu týchto pojmov a sémantických výziev, ktoré vyvolávajú. Táto línia bola následne zdôraznená v rozhovoroch vo fokusových skupinách, keď boli účastníčky požiadané, aby podrobnejšie opísali výzvy, ktorým čelili na ceste do svojich súčasných destinácií. Táto hlavná kategória patrí v našich analýzach k najčastejšie vyberaným a prináša obrovskú rozmanitosť výziev, od štrukturálnych až po individuálne, ktoré utečenci a utečenkyne zažívajú vo svojom okolí. Poskytuje vhľad do individuálnych prekážok utečencov a utečenkýň po príchode do cieľovej krajiny.

B. Prax

Druhou často spomínanou kategóriou bola „12. Prax“, s najčastejšie používanými kľúčovými slovami „12.5 Inklúzia“ a „12.6 Integrácia“. V tomto prípade sa nižšia frekvencia pozorovala v kategóriách „Najlepšie postupy - úspešné príbehy“ a „Participácia“, čo predstavuje významnú oblasť pre analýzu s cieľom posilniť dobrú prax naprieč rôznymi lokalitami. Participácia by mohla zoznam otvárať, no je rôznorodá a zahŕňa širokú škálu prípadov participácie, kooperácie a spolupráce. Podobne ako vyššie, počas rozhovorov vo fokusových skupinách účastníčky vyjadrovali svoje osobné pohľady na participatívne skúsenosti tak v krajine ich pôvodu, ako aj v novom prostredí. Niektoré z týchto ich skúseností, hoci sú jedinečné v konkrétnej sociálno-

ekonomickej realite, stojí za to šíriť ako individuálne odpovede na výzvy každodenného života v utečeneckom prostredí. Iné, zamerané viac na hostiteľské komunity, ponúkajú zaujímavé pohľady na to, ako sa miestni prispôbujú novej sociálnej realite v miestach príchodu.

C. Sociodemografia

V hlavnej kategórii „13. Sociodemografia“ sa najčastejšie používali „13.2 Občianska spoločnosť“ a „13.3 Hostiteľské komunity“. Podobne ako vyššie sa zdôrazňoval sociálny kontext integrácie, participácie a inklúzie v iniciatívach, aktivitách a podujatiach. Pri diskusii o sociodemografii ako všeobecnej kategórii počas európskeho výskumného stretnutia bol definovaný profil aktivistu či aktivistky, experta či expertky, alebo jednoducho dobrovoľníka či dobrovoľníčky, ktorý býva akýmsi ohniskom šíriacim svoju dobrú energiu vo svojich komunitách, susedstvách, na pracoviskách alebo pri voľnočasových aktivitách. Fáza sekundárneho výskumu ukázala bohatosť tejto kategórie v literatúre a umožnila nám preskúmať ďalšie perspektívy, čím poskytla cenný zdroj informácií pre nasledujúce fázy projektu FRIIV.

D. Európske, medzinárodné a národné právne postupy a predpisy

Výsledky ukazujú, že často sa vyskytujú kľúčové slová spojené s inštitucionálnym aspektom prijímania a integrácie nových prichádzajúcich („5.7 Európske, medzinárodné a národné právne postupy a predpisy“). To upozorňuje na formálne a právne postupy, od ktorých závisí, či ľudia môžu žiť a pracovať, v prípade potreby využiť zdravotnú starostlivosť a zapísať svoje deti do miestneho vzdelávacieho systému. Tieto postupy môžu byť pre utečencov a utečenkyne bariérou, ktorá im bráni v úspešnej integrácii, alebo im naopak umožňujú prístup k podpore a príležitostiam, ktoré uľahčujú úspešnú adaptáciu na novom mieste. Dôležité je všímať si nielen existenciu zavedených postupov, ale aj čas potrebný na legalizáciu pobytu a postupnú integráciu do miestnych komunít. Tento proces nevyhnutne ovplyvňujú geografické a miestne podmienky, no postupy identifikované v analyzovaných ukrajinských prípadoch možno považovať za dobrú prax.

E. Ukrajinský kontext

Napokon, ukrajinský kontext bol v našej matici kľúčových slov silne zastúpený, pričom najčastejšie používanými kľúčovými slovami boli „6.1 Postavenie strednej Európy“ a konkrétnejšie „14.3 Ukrajinské dobrovoľníčky“ a „16.2 Dobrovoľnícke inštitúcie a združenia“. Iste to súvisí s geografickými prípadmi Poľska a Slovenska, ktoré boli zapojené do výskumu, no nielen s nimi. Ukrajinský kontext je v skutočnosti zjavný vo všetkých krajinách konzorcia FRIIV. Je to dôležité z mnohých dôvodov, najmä po februári 2022, keď do EÚ prišli milióny Ukrajincov a Ukrajinek. Nasledujúce časti sa zameriavajú predovšetkým na dobrú prax, ktorá vznikla ako reakcia na túto situáciu. Ich príchod a rôzne spôsoby adaptácie naznačujú, že mnohé z realizovaných

integračných stratégií boli úspešné. V niektorých prípadoch sa miestne iniciatívy zdola neopierali o formálne stratégie, ale vychádzali z altruizmu, ochoty pomôcť a okamžitej dostupnosti zdrojov, ako je voľná izba, auto alebo jedlo. Utečenci a utečenkyne takúto podporu naliehavo potrebovali a dala sa poskytnúť okamžite. Ako je uvedené vyššie, matica kľúčových slov vymedzila všeobecnú oblasť záujmu našej správy o súčasnom stave poznania. Z výsledkov vyplýva, že výzvy vznikajú najmä z nedostatku zdrojov, hoci nie vždy materiálnych, a z ťažkostí s prístupom k dostupným zdrojom. Najmä prípad ukrajinských utečencov a utečienkyň v Poľsku ukazuje vysokú mieru potrieb v prvých mesiacoch po príchode, ktorú postupne nahradila rastúca sebestačnosť ako výsledok úspešnej adaptácie, uznania a integrácie v novom prostredí. V roku 2022 presiahol počet poberateľov sociálnej pomoci z Ukrajiny v Poľsku 1 111 tisíc, kým v roku 2023 dosiahol 148 tisíc. Miera integrácie Ukrajincov a Ukrajiniiek na poľskom trhu práce je veľmi vysoká – dosahuje 90 % v prípade predvojnových migrantov a migrantiek a 70 % v prípade utečencov a utečienkyň (zdroj: OECD 2025).

1. Geografické špecifiká

Vo výberoch národných tímov sú zahrnuté aj niektoré konkrétnejšie informácie, hoci geografický prístup sa nevzťahuje na všetky lokality rovnako (napr. Belgicko a Holandsko sa výrazne líšia od Poľska a Slovenska, pokiaľ ide o vzorce utečeneckej a nútenej migrácie, napríklad v načasovaní a frekvencii príchodov, sociodemografickom profile nových prichádzajúcich, spôsoboch kultúrnej adaptácie, ukotvenia a integrácie a v mnohom ďalšom). Slovensko historicky prijímalo relatívne málo migrantov a migrantiek a slúžilo najmä ako tranzitná krajina. Až po rozsiahlej ruskej invázii na Ukrajinu v roku 2022 začali do krajiny prichádzať veľké počty migrantov a migrantiek. Služby na to v tom čase neboli pripravené a prístup k nim bol obmedzený a náročný (napríklad nájsť lekára, zapísať deti do školy, uchádzať sa o prácu či získať finančnú podporu). Krajina mala málo skúseností a štátna správa musela reagovať rýchlo. Mnohé štúdie sa preto zameriavajú na to, aký bol počiatočný prístup k službám, ako sa menil a či a ako sa zlepšil. S tým úzko súvisí aj ďalšie kľúčové slovo – „13.2 Občianska spoločnosť“, ktorá zaplnila medzery v štátnom systéme a pomáhala ľuďom, ktorí utiekli z Ukrajiny. Mnohé štúdie sa zamerali na oblasti, v ktorých občianska spoločnosť poskytla najviac pomoci, alebo na to, ktoré organizácie občianskej spoločnosti boli pri poskytovaní pomoci najúčinnnejšie. Pokiaľ ide o tretie kľúčové slovo (14.1), Slovensko v dôsledku veľkého prílevu migrantov a migrantiek z Ukrajiny a výziev spojených s ich integráciou do spoločnosti začalo používať pojem „odídenec“. Ten im priznal dočasné útočisko (dočasnú ochranu), čo zjednodušilo administratívne postupy a prístup k službám. Ide o osobitný status, pri ktorom boli pomoc a dávky nastavené pre celé prichádzajúce rodiny. Tento status im umožňuje získať dočasné ubytovanie a legálny pobyt v priebehu niekoľkých hodín alebo dní. Poskytuje okamžitý a bezplatný prístup k zamestnaniu bez potreby osobitných povolení. Zaručuje

prístup k neodkladnej a do určitej miery aj k bežnej zdravotnej starostlivosti. Deťom umožňuje okamžite nastúpiť do školy alebo materskej školy.

Podobne aj geografická poloha Poľska formovala jeho úlohu ako cieľovej krajiny pre značný počet ukrajinských utečencov a utečenkýň a nútene vysídlených osôb od anexie Krymu v roku 2014 a rozsiahlej ruskej invázie na Ukrajinu v roku 2022. Stredoeurópska oblasť záujmu sa javí ako prirodzený dôsledok procesov, ktoré vyvolali rozsiahly pohyb ľudí, ktorý sa začal v roku 2014 prvou vlnou ukrajinských utečencov a utečenkýň a po ktorej nasledovala druhá, väčšia vlna v roku 2022. To prirodzene vytvorilo nový kontext sociálnej dynamiky a vyvolalo otázky o kapacite spoločnosti a o tom, ako zvládať sociálne výzvy spojené s príchodom veľkého počtu ľudí. Integrácia patrí v Poľsku k najdôležitejším aktuálnym témam, a to v dôsledku zvýšeného rozsahu imigrácie a rastúceho podielu nových prichádzajúcich v spoločnosti. Ukrajinci, Bielorusi, Indovia, Vietnamci a mnohé ďalšie národnosti tvoria multikultúrnu tvár poľskej spoločnosti. Za povšimnutie stojí, že žijú vo všetkých regiónoch krajiny, najmä vďaka vrelému prijatiu a absencii akýchkoľvek prekážok trvalého usadenia sa. Mnohí migranti a migrantky si vyberajú veľké mestá a v roku 2026 tvoria 3 – 10 % obyvateľstva najväčších poľských miest. Ich integrácia zahŕňa bývanie, trh práce, vzdelávanie a zdravotnú starostlivosť. Významnú časť pomoci poskytnutej utečencom a utečenkyniam v prvých mesiacoch ich zvýšenej migrácie do Poľska v roku 2022 rozdeľovali jednotliví dobrovoľníci a dobrovoľníčky (najmä v pohraničnom regióne), sociálne a charitatívne organizácie a inštitúcie, ktoré boli pôvodne zriadené na iné účely, no v krízovej situácii sa venovali pomoci utečencom a utečenkyniam. Príkladom sú školy a materské školy, ktoré počas vyučovania prijímali deti utečencov a utečenkýň a poskytovali im aj popoludňajšiu starostlivosť. Školy sa navyše často stávali centrami sociálnej pomoci pre utečenecké rodiny a osamelé matky s deťmi – poskytovali teplé jedlá, rôzne formy psychologickkej podpory, jazykové lekcie a kurzy a všeobecnú pomoc, ktorá bola mimoriadne dôležitá najmä pre osamelé matky nastupujúce do zamestnania. V mnohých prípadoch bola takáto práca možná preto, že tieto vzdelávacie inštitúcie zabezpečovali komplexnú starostlivosť o deti počas dňa. Za zmienku stojí aj psychologicko-pedagogická diagnostika ponúkaná deťom, ktoré zažili migračnú a často aj vojnovú traumy. Komplexnosť a mnohostrannosť týchto aktivít spolu so zapojením mnohých odborníkov a odborníčok, často bezplatne pre tých, ktorí to potrebovali, umožnili primeranú adaptáciu a integráciu v miestach prijímania utečencov a utečenkýň.

2. Hostiteľské komunity

Kvalitatívne analýzy naznačujú, že neformálne podporné aktivity vykonávané jednotlivcami prejavujúcimi empatiu, otvorenosť a ochotu poskytnúť nezištnú podporu zohrali kľúčovú úlohu v procese adaptácie utečeneckých rodín. Dobrovoľníci a dobrovoľníčky v tomto prípade slúžili ako neformálni sprievodcovia, ktorí rodinám často pomáhali orientovať sa vo vzdelávacom,

zdravotnom a sociálnom systéme, čo im umožnilo efektívnejšie využívať dostupnú podporu. Táto pomoc zahŕňa predovšetkým:

1. preklad dokumentov a postupov,
2. pomoc pri vyplňaní žiadostí,
3. sprevádzanie pri návštevách inštitúcií,
4. organizovanie kontaktov s lekáorskými špecialistami,
5. podporu rodín v procese zistenia nových diagnóz a s tým spojených rozhodnutí,
6. pomoc pri komunikácii so školami a ambulanciami.

Vzťahy medzi hostiteľskými komunitami a utečencami a utečenkyňami predstavujú kľúčovú oblasť analýzy v sociológii migrácie, najmä v kontexte rozsiahlej nútenej migrácie. V akademickej literatúre sa vzťahy medzi utečencami a utečenkyňami a hostiteľskými komunitami najčastejšie analyzujú v rámci niekoľkých teoretických rámcov. Po prvé, teória akulturácie (Berry, 2005) zdôrazňuje rôzne stratégie adaptácie migrantov a migrantiek (integrácia, asimilácia, separácia a marginalizácia), ktoré sú spoluformované postojmi hostiteľskej spoločnosti. Po druhé, koncept sociálneho kapitálu upozorňuje, že kvalita medziskupinových vzťahov závisí od dostupnosti podporných sietí a úrovne sociálnej dôvery. Napokon, pojem sociálnej alebo komunitnej súdržnosti predpokladá, že integrácia je recipročný proces, formovaný verejnými politikami aj každodennými sociálnymi interakciami. V rámci tejto perspektívy sa vzťahy medzi utečencami a utečenkyňami a hostiteľskými komunitami chápu ako dynamické a procesuálne, vyvíjajúce sa v čase pod vplyvom ekonomických, politických a kultúrnych faktorov. Na záver, vzťahy medzi hostiteľskými komunitami a utečencami a utečenkyňami v Európe sú dynamické a viacrozmerné. Počiatočná fáza intenzívnej solidarity sa postupne vyvinula do komplexnejšej konfigurácie interakcií, zahŕňajúcej spoluprácu aj sociálne napätia. Z teoretického hľadiska analýza týchto procesov zdôrazňuje potrebu zohľadniť tak štrukturálne faktory (ekonomické a inštitucionálne), ako aj dynamiku na mikroúrovni (interakčnú a kultúrnu). Ako kľúčové podmienky úspešných integračných procesov sa ukazujú najmä každodenné sociálne kontakty a akumulácia sociálneho kapitálu.

3. Infraštruktúra dobrovoľníctva

Ďalším dôležitým zdrojom podpory boli ľudia rovnakej národnosti, ktorí prišli ako utečenci a utečenkyne skôr a čiastočne sa už prispôbili miestnym podmienkam. V prípade ukrajinskej komunity v Poľsku to boli napríklad často ženy, ktorých manželia pracovali v Poľsku už pred vypuknutím vojny. Mali znalosti o fungovaní inštitúcií, poznali miestne prostredie a mali jazykové zručnosti na to, aby účinne podporili novo prichádzajúce rodiny. Tento druh podpory sa

poskytoval prostredníctvom susedov, rodín alebo komunít a zahŕňal informačnú aj emocionálnu podporu.

V kontexte nútenej migrácie, najmä pri rozsiahlych humanitárnych krízach, sa koncept „dobrovoľníckej infraštruktúry“ stal kľúčovou analytickou kategóriou na pochopenie úlohy občianskej spoločnosti pri podpore utečencov a utečienkyň. Dobrovoľnícku infraštruktúru možno definovať ako systém formálnych a neformálnych mechanizmov, ktoré podporujú, koordinujú a udržiavajú dobrovoľnícku angažovanosť v reakcii na spoločenské potreby. Dobrovoľnícka infraštruktúra zahŕňa organizačné štruktúry, siete spolupráce, informačné kanály a materiálne zdroje, ktoré uľahčujú kolektívne konanie. Zo sociologického hľadiska dobrovoľnícka infraštruktúra funguje na priesečníku inštitucionálnych rámcov a grassroots mobilizácie. Zahŕňa etablovaných aktérov – ako sú mimovládne organizácie, miestne samosprávy a medzinárodné agentúry – aj neformálne siete občanov, ktorí sa sami organizujú v reakcii na krízy. Efektívnosť takejto infraštruktúry závisí od hustoty sociálnych sietí, dostupnosti zdrojov a úrovne dôvery v spoločnosti.

V prípade ukrajinských utečencov a utečienkyň zohrala dobrovoľnícka infraštruktúra kľúčovú úlohu v počiatočnej fáze ich príchodu do iných európskych krajín. Rýchla mobilizácia občanov, miestnych komunít a organizácií občianskej spoločnosti umožnila okamžitú reakciu na naliehavé potreby vrátane ubytovania, distribúcie potravín a prístupu k vzdelávaniu a zdravotnej starostlivosti. Táto forma organizácie „zdola nahor“ čiastočne kompenzovala obmedzenú pripravenosť formálnych inštitúcií a preukázala význam občianskej angažovanosti v núdzových kontextoch.

Dobrovoľnícka infraštruktúra zároveň nie je statická, ale vyvíja sa v čase. V raných fázach sa zvyčajne vyznačuje spontánnosťou a vysokou mierou sociálnej mobilizácie. Keď sa však potreby predlžujú, ústrednou otázkou sa stáva udržateľnosť dobrovoľníckej angažovanosti. To často vedie k inštitucionalizácii predtým neformálnych praktík a k rozvoju štruktúrovanejších foriem koordinácie medzi verejnými inštitúciami a aktérmi občianskej spoločnosti. Fungovanie dobrovoľníckej infraštruktúry má navyše dosah na vzťahy medzi utečencami a utečienkyňami a hostiteľskými komunitami. Na jednej strane posilňuje sociálnu súdržnosť podporou priameho kontaktu, empatie a solidarity. Na druhej strane môže dlhodobé spoliehanie sa na dobrovoľnícku podporu viesť k únave dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a napätiam súvisiacim s rozdeľovaním zdrojov.

Na záver, dobrovoľnícka infraštruktúra predstavuje kritickú súčasť spoločenských reakcií na nútenú migráciu. Jej analýza poskytuje cenné poznatky o kapacite hostiteľských spoločností mobilizovať zdroje, koordinovať konanie a udržiavať podporné mechanizmy v čase, najmä v kontextoch, kde sú formálne inštitucionálne reakcie nedostatočné.

4. Vzdelávací systém a politika vzdelávania

Od vypuknutia vojny na Ukrajine vo februári 2022 prešli vzdelávacie systémy v mnohých európskych krajinách rýchlou transformáciou v reakcii na zvýšené počty detí utečencov, z ktorých väčšina prišla so svojimi matkami. Utečenecká populácia z Ukrajiny je výrazne feminizovaná, keďže dominantnú demografickú skupinu medzi osobami hľadajúcimi ochranu tvoria ženy a deti. Táto demografická štruktúra má dôležité dôsledky pre fungovanie vzdelávacieho systému, keďže ženy zohrávajú ústrednú úlohu pri sprostredkovaní prístupu detí k vzdelávaniu, podpore adaptačných procesov a orientácii v inštitucionálnych požiadavkách. Napríklad poľský vzdelávací systém integruje ukrajinských žiakov a žiačky predovšetkým prostredníctvom dvoch inštitucionálnych ciest: začlenením do bežných tried a účasťou v prípravných triedach určených pre žiakov a žiačky s obmedzenou znalosťou poľského jazyka. Tieto prípravné triedy ponúkajú prispôsobené učebné osnovy a dodatočnú jazykovú podporu, pričom zostávajú v súlade s národným základným kurikulumom.

Z rodového hľadiska sú takéto opatrenia osobitne významné pre dievčatá, keďže jazykové bariéry a adaptačné výzvy sa môžu prelínať s rodovo podmienenými očakávaniami týkajúcimi sa správania, sociálnych rolí a účasti na školskom živote. Dôležité je, že rodová štruktúra utečeneckej migrácie znamená, že ženy sa často cítia zodpovedné za zabezpečenie účasti detí na vzdelávaní, a to neraz v podmienkach ekonomickej neistoty a obmedzenej inštitucionálnej podpory. Táto situácia môže obmedzovať ich schopnosť plne sa zapojiť do vzdelávacieho systému, najmä keď sa prelínajú jazykové bariéry, pracovné tlaky a opatrovateľské povinnosti. Efektívnosť politík vzdelávacej integrácie preto nezávisí len od intervencií na úrovni škôl, ale aj od širšej sociálno-ekonomickej podpory zameranej na utečenkyné.

Je pozoruhodné, že hoci poľský vzdelávací systém úspešne implementoval hybridný model kombinujúci začlenenie do bežných tried s cieľovými podpornými mechanizmami, jeho dlhodobá efektívnosť závisí od začlenenia rodovo citlivej perspektívy. Riešenie vzdelávacích potrieb ukrajinských dievčat a podpora kritickej úlohy utečenkýň vo vzdelávacích procesoch svojich detí sú nevyhnutné na zabezpečenie rovného prístupu k vzdelávaniu a na predchádzanie reprodukcie nerovností v kontexte nútenej migrácie.

Proces adaptácie detí utečencov zahŕňa súčasné fungovanie v novom jazykovom, kultúrnom, sociálnom a vzdelávacom prostredí. Žiaci a žiačky sa ocitajú v prostredí, kde sa sociálne normy, organizácia školy a vzdelávacie očakávania často líšia od ich skúseností z krajiny pôvodu. Skúsenosti s vojnou, násilím, nútenou migráciou, stratou pocitu bezpečia a odlúčením od blízkych adaptáciu ďalej komplikujú. Výskum naznačuje, že efektívnu adaptáciu uľahčujú pozitívne vzťahy s rovesníkmi a rovesníčkami a učiteľmi a učiteľkami, pocit spolupatričnosti k školskej komunite a aktivity podporujúce interkultúrnú integráciu.

K faktorom uľahčujúcim proces adaptácie žiakov a žiačok z Ukrajiny na školské prostredie v hostiteľskej európskej krajine, najmä v počiatočnom období ich pobytu, patrili predchádzajúce inštitucionálne skúsenosti s prácou so zahraničnými žiakmi a žiačkami, prítomnosť zamestnancov ovládajúcich ukrajinčinu alebo ruštinu a existencia ukrajinských žiakov a žiačok, ktorí migrovali ešte pred vypuknutím vojny. Tieto faktory možno interpretovať optikou inštitucionálneho, sociálneho a kultúrneho kapitálu, ktorý podporuje adaptáciu vytváraním priaznivejšieho komunikačného prostredia a znižovaním jazykových a kultúrnych bariér.

Osobitne zložitá je situácia rodín vychovávajúcich deti so zdravotným znevýhodnením alebo inými špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. V mnohých prípadoch rodiny opustili krajinu pôvodu bez lekárskej, psychologickkej a pedagogickej dokumentácie dieťaťa. To si vyžaduje opakované diagnostické postupy. Rodičia musia získať odborné konzultácie, zhromaždiť lekársku dokumentáciu, absolvovať diagnostiku v psychologicko-pedagogickej poradni a získať rozhodnutie o potrebe špeciálneho vzdelávania. Jazykové bariéry, obmedzené znalosti miestnych inštitucionálnych systémov a záťaž vyplývajúca z migračných skúseností realizáciu týchto aktivít významne sťažujú.

Proces adaptácie detských utečencov a utečenkýň je viacrozmernejší a presahuje aktivity vykonávané výlučne školou. Osobitne dôležité sú neformálne siete sociálnej podpory, vytvárané jednotlivcami vedenými empatiou a sociálnou solidaritou, ako aj členmi migrantskej komunity, ktorí adaptačným procesom prešli už skôr. Pri deťoch so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami je kľúčové poskytnúť rodinám podporu pri orientácii v diagnostickom a vzdelávacom systéme. Skúsenosti skúmaných rodín naznačujú, že efektívnosť integračného procesu nezávisí len od inštitucionálnych riešení, ale aj od kvality sociálnych vzťahov, ochoty miestnych komunit poskytovať pomoc na dobrovoľníckom základe a schopnosti školy vytvoriť bezpečné, inkluzívne prostredie, ktoré uznáva rozmanitosť migračných skúseností.

5. Utečenkyně z Ukrajiny

V kontexte nútenej migrácie z Ukrajiny sa situácii utečenkýň venuje čoraz väčšia pozornosť v humanitárnom a sociálnom výskume. Dostupné údaje naznačujú, že utečenecká populácia z Ukrajiny je výrazne feminizovaná, keďže väčšinu tých, ktorí utiekli, tvoria ženy a deti, predovšetkým z dôvodu obmedzení mobility mužov v odvodovom veku (CARE, 2026; UNHCR, 2026). V niektorých analýzach predstavujú ženy dominantný podiel dospelých utečencov a utečenkýň, pričom odhady naznačujú, že tvoria väčšinu utečeneckej populácie v hostiteľských krajinách (Bogoni & Normann, 2024). Výskum zdôrazňuje, že utečenkyně čelia špecifickým výzvam súvisiacim s rodovo podmienenými rolami a zodpovednosťami vrátane opatrovateľských povinností, obmedzení na trhu práce a ekonomickej zraniteľnosti. Tieto výzvy sú často zintenzívnené zodpovednosťou za sprevádzané deti, ktorá nielen obmedzuje účasť žien na trhu

práce, ale formuje aj ich schopnosť podporovať vzdelávaciu integráciu svojich detí (Huliaieva, 2024).

Správy z monitoringu ochrany navyše naznačujú, že ženy sú neúmerne postihnuté diskrimináciou a stigmatizáciou, čo poukazuje na rodovo podmienenú povahu integračných procesov v hostiteľských spoločnostiach (International Rescue Committee [IRC], 2025).

Zo vzdelávacieho hľadiska zohrávajú ženy kľúčovú sprostredkujúcu úlohu pri uľahčovaní prístupu k školskej dochádzke, orientácii v administratívnych systémoch a podpore vzdelávacích trajektórií detí. Napriek tejto ústrednej úlohe zostávajú špecifické obmedzenia a potreby utečenkýň nedostatočne preskúmané, najmä vo vzťahu k ich vplyvu na vzdelávacie výsledky detí. Absencia systematicky zbieraných údajov členených podľa pohlavia ďalej obmedzuje tvorbu cielených vzdelávacích politík a intervencií (CARE, 2026). V rámci tohto širšieho rámca zostáva situácia dievčat vo vzdelávaní nedostatočne rozvinutou oblasťou analýzy. Hoci dievčatá v dôsledku feminizovanej štruktúry migrácie tvoria podstatnú časť utečeneckých žiakov a žiačok, ich skúsenosti sa vo vzdelávacom výskume zriedka skúmajú samostatne. Existujúce štúdie naznačujú, že detskí utečenci a utečenkyně čelia viacerým psychosociálnym výzvam spojeným s vojnou a vysídlením vrátane traumy, zníženého pocitu stability a neistoty ohľadom budúcnosti, čo všetko negatívne ovplyvňuje školskú angažovanosť a pohodu (UNICEF, 2025). Správy navyše poukazujú na pretrvávajúce ťažkosti pri integrácii medzi rovesníkov vrátane sociálnej izolácie, obmedzenej interakcie so žiakmi a žiačkami hostiteľskej krajiny a vytvárania paralelných rovesníckych sietí. Tieto procesy môžu prispievať k zníženej účasti na školskom živote a nižšej miere vzdelávacej angažovanosti. Skúsenosti s diskrimináciou vrátane verbálnej agresie a sociálneho vylúčenia proces vzdelávacej integrácie detských utečencov a utečenkýň ďalej komplikujú (IRC, 2025).

Dospievajúce dievčatá môžu čeliť dodatočným rizikám spojeným s rodovo podmienenými očakávaniami vrátane preberania opatrovateľských rolí v domácnosti, spoločenského tlaku na prispôsobenie sa a obmedzení vyplývajúcich z kultúrnych noriem. V kombinácii so štrukturálnymi bariérami, ako sú obmedzená znalosť vzdelávacieho systému, jazykové ťažkosti a ekonomické obmedzenia, môžu tieto faktory zvyšovať pravdepodobnosť prerušenia vzdelávacích trajektórií alebo zníženej účasti na formálnom školskom vzdelávaní (CARE, 2026).

Z komparatívneho hľadiska predstavujú rodové rozdiely dôležitý, hoci stále nedostatočne preskúmaný rozmer vzdelávania utečencov a utečenkýň. Hoci základné výzvy, ako sú vysídlenie, trauma a prerušená školská dochádzka, postihujú dievčatá aj chlapcov, dôkazy naznačujú, že ich môžu prežívať a reagovať na ne odlišne. Dievčatá častejšie internalizujú stres a prejavujú stiahnutie sa, úzkosť alebo schovávanie vzdelávacích ťažkostí, zatiaľ čo chlapci častejšie externalizujú výzvy prostredníctvom problémov so správaním alebo konfliktov. Táto diferenciácia má dôsledky pre vzorce rozpoznávania a podpory zo strany učiteľov a učiteľiek, keďže internalizované ťažkosti môžu v školskom prostredí zostávať menej viditeľné.

Rodové rozdiely sú zjavné aj v procesoch sociálnej integrácie. Hoci vylúčenie môžu zažívať dievčatá aj chlapci, dievčatá môžu byť citlivejšie na vzťahovú dynamiku a spoločenský tlak, zatiaľ čo chlapci môžu byť viac vystavení otvoreným formám konfliktu. V období dospievania tieto rozdiely ďalej posilňujú rodové normy, ktoré môžu formovať vzdelávacie aspirácie, participáciu a prístup k príležitostiam. Bariéry v prístupe k vzdelávaniu predstavujú osobitne významnú oblasť záujmu, ktorá sa týka aj dospievajúcich dievčat. Výskum naznačuje, že časť utečeneckej mládeže naráža na výzvy súvisiace s jazykovými bariérami, obmedzenou znalosťou vzdelávacieho systému hostiteľskej krajiny a ekonomickými obmedzeniami, ktoré môžu viesť k dočasnému alebo trvalému vylúčeniu zo školského vzdelávania (CARE, 2026).

Často sa navyše zaznamenáva pretrvávajúci pocit dočasnosti a neistoty ohľadom budúcnosti, ktorý negatívne ovplyvňuje vzdelávaciu angažovanosť žiakov a žiačok (CARE, 2026). Kvalitatívne štúdie zároveň naznačujú prítomnosť asimilačných tlakov v školskom prostredí, prejavujúcich sa napríklad tendenciou žiakov a žiačok skrývať svoju kultúrnu identitu a prispôbovať sa dominantným normám (CEO, 2026; UNICEF, 2026). Hoci tieto správy zriedka rozlišujú skúsenosti žiakov a žiačok podľa pohlavia, možno tvrdiť, že situácia dievčat a mladých žien si vyžaduje hlbšiu analýzu, najmä vo vzťahu k ich potenciálnej zraniteľnosti voči špecifickým formám spoločenského tlaku, vylúčenia alebo narušenia vzdelávacích trajektórií. Napriek rastúcemu množstvu výskumov o situácii ukrajinských žiakov a žiačok v poľských školách teda zostáva rodová perspektíva nedostatočne rozvinutá. To vytvára zreteľnú výskumnú medzeru a zdôrazňuje potrebu hlbších analýz zameraných špecificky na vzdelávacie skúsenosti dievčat a mladých žien v kontexte nútenej migrácie.

6. Vylúčenie žien

Feminizácia utečeneckej migrácie znamená, že ženy zohrávajú ústrednú úlohu pri zabezpečovaní účasti detí na vzdelávaní. Často sú zodpovedné za zápis detí do škôl, udržiavanie komunikácie so vzdelávacími inštitúciami a podporu domáceho učenia. Tieto povinnosti sa však neraz vykonávajú v podmienkach ekonomickej neistoty a obmedzenej inštitucionálnej podpory. Prelínanie opatrovateľských povinností, bariér na trhu práce a jazykových obmedzení môže limitovať zapojenie žien do vzdelávacieho systému a zvyšovať hrozbu vylúčenia. To zdôrazňuje potrebu politík, ktoré sa nezameriavajú len na žiakov a žiačky, ale aj na širšie sociálno-ekonomické podmienky utečeneckých rodín.

Hoci dievčatá tvoria podstatnú časť utečeneckého študentstva, ich špecifické skúsenosti zostávajú nedostatočne preskúmané. Existujúci výskum naznačuje, že detskí utečenci a utečenkyne čelia významným psychosociálnym výzvam vrátane traumy, nestability a neistoty, ktoré môžu negatívne ovplyvniť vzdelávaciu angažovanosť. Dospievajúce dievčatá môžu naraziť na dodatočné riziká spojené s rodovými normami, ako sú opatrovateľské povinnosti, spoločenský

tlak na prispôsobenie sa a znížená mobilita. Tieto faktory môžu zvyšovať pravdepodobnosť prerušených vzdelávacích trajektórií. Štrukturálne bariéry vrátane jazykových ťažkostí a obmedzenej znalosti vzdelávacieho systému tieto riziká ďalej prehlbujú.

Rodové rozdiely predstavujú dôležitý, no nedostatočne preskúmaný aspekt vzdelávania utečencov a utečenkýň. Riešenie týchto rozdielov môže zlepšiť vyhliadky na inklúziu. Hoci dôsledky vysídlenia zažívajú dievčatá aj chlapci, ich reakcie a vzdelávacie trajektórie sa môžu líšiť. Tieto rozdiely ovplyvňujú vnímanie a reakcie učiteľov a učiteľiek, čo môže viesť k nerovnej podpore. Dievčatá navyše môžu byť citlivejšie na vzťahovú dynamiku v rovesníckych skupinách, zatiaľ čo chlapci môžu zažívať otvorenejšie formy konfliktu. Tieto rodovo podmienené vzorce zdôrazňujú potrebu diferencovaných prístupov k podpore vo vzdelávaní.

7. Inklúzia

Kľúčová oblasť intervencie zahŕňa systematickú integráciu rodovej perspektívy do politik vzdelávacej integrácie. To si vyžaduje zber a analýzu údajov členených podľa pohlavia, ako aj zohľadnenie rodových rozdielov pri posudzovaní potrieb žiakov a žiačok alebo študentov. Ako uvádzajú humanitárne správy, nedostatok údajov členených podľa pohlavia významne obmedzuje schopnosť navrhovať primerané podporné opatrenia. Zavedenie mechanizmov monitorovania vzdelávacej situácie dievčat by umožnilo identifikovať oblasti zvýšeného rizika, ako je odchod zo vzdelávania alebo skúsenosti s rovesníckym násilím. Druhý kritický smer sa týka rozvoja politik zameraných na predchádzanie vzdelávaciemu vylúčeniu dievčat, najmä v období dospievania. Literatúra zdôrazňuje, že utečenecká mládež čelí významným bariéram v prístupe k vzdelávaniu vrátane jazykových, ekonomických a inštitucionálnych faktorov. V prípade dievčat by vzdelávacia politika mala navyše zohľadňovať riziko preberania opatrovateľských povinností alebo obmedzenia vyplývajúce z kultúrnych noriem. V tomto kontexte je vhodné rozvíjať programy prevencie predčasného ukončenia školskej dochádzky prispôbené špecifickým okolnostiam dievčat s migračným pôvodom. Ďalší dôležitý prvok zahŕňa vytváranie bezpečného a inkluzívneho prostredia citlivého na skúsenosti s násilím a diskrimináciou. Výskum naznačuje, že žiaci a žiačky, ktorí sú utečencami a utečenkýňami alebo žiadateľmi a žiadateľkami o azyl, zažívajú rôzne formy vylúčenia a verbálnej agresie. Politiky by preto mali zahŕňať zavádzanie antidiskriminačných opatrení a programov zameraných na prevenciu rodovo podmieneného násillia vrátane zriaďovania vyhradených podporných priestorov (tzv. safe spaces) pre dievčatá. Pri vytváraní a udržiavaní týchto priestorov majú dôležitú úlohu dobrovoľníci a dobrovoľníčky. Rovnako významný je rozvoj programov posilnenia postavenia (empowerment), ktoré môžu slúžiť ako odpoveď na asimilačné tlaky a výzvy spojené s formovaním identity v migračných kontextoch. V oblasti vzdelávacej politiky to znamená podporu mentoringových iniciatív, programov sociálno-emocionálneho učenia a aktivít podporujúcich účasť dievčat na školskom a komunitnom živote.

Takéto intervencie, často realizované dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami, môžu prispieť k rozvoju sociálneho kapitálu a posilniť pocit spolupatričnosti k miestnej komunite.

Zdroje:

Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29:6. <https://10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>

Bogoni, A., and J. Normann. Obecna sytuacja ukraińskich uchodźców w Polsce [The current situation of Ukrainian refugees in Poland]. *Blue Europe* (2024).

Huliaieva, L. (2024). Ukrainian Forced Migrant Women in Poland: Survey Analysis. *Societas/Communitas* 37(1), pp. 81-106.

Weby:

CARE International Rescue Committee, <https://www.rescue.org/country/poland>

Centrum Edukacji Obywatelskiej [Civic Educational Centre], <https://www.ceo.org.pl/>

Organisation for Economic Co-operation and Development, <https://www.oecd.org/>

United Nations International Children's Emergency Fund, <https://unicef.pl/>

KAPITOLA 3. ROZHOVORY VO FOKUSOVÝCH SKUPINÁCH

ZOZNAM OTÁZOK NA ROZHOVORY VO FOKUSOVÝCH SKUPINÁCH

I. „Na ceste“

1. Opíšte, prosím, stručne, ako ste sa sem dostali zo svojho miesta bydliska (kedy, akou trasou, aké boli prvé chvíle po príchode)?
2. Aké sú vaše spomienky na príchod do súčasného miesta bydliska (trvalo dlho nájsť vhodné miesto na bývanie, prácu alebo trávenie voľného času)?

II. „Prijatie“

3. Na aké bariéry ste narazili počas svojho pobytu tu?
4. Ste spokojní so svojimi súčasnými životnými podmienkami? (bývanie, práca, zdravotná starostlivosť, vzdelávanie detí, miesta na trávenie voľného času)
5. Ako by ste hodnotili toto miesto v krajine, v ktorej sa momentálne nachádzate? Je to dobré miesto na život?

III. „Sociálne väzby“

6. Udržiavate kontakt s blízkymi, príbuznými a priateľmi, ktorí zostali v mieste vášho pôvodu (ako často, sú tieto kontakty priame – napr. návštevy – alebo skôr na diaľku)?
7. Môžete povedať, že v mieste vášho bydliska alebo pobytu vznikajú a fungujú komunity (susedstvo, pracovisko, miesto trávenia voľného času) (ak áno, kto do nich patrí, aké sú príklady ich aktivít a iniciatív)?

IV. „Dobrovoľníctvo“

8. Čo pre vás znamená pojem „dobrovoľníctvo“?
9. Ako sa dobrovoľníctvo tam, kde momentálne žijete, líši od miesta, odkiaľ pochádzate? (Kto sa zapája? Aké sú príklady aktivít?)
10. Udržiavate kontakt s inými ľuďmi, ktorí sem nedávno prišli (napr. ponúkate rôzne formy pomoci a podpory), s členmi vašej etnickej skupiny alebo s ľuďmi v podobnej situácii?
11. Zapájate sa do nejakých foriem dobrovoľníctva (neplatená pomoc ľuďom v núdzi)? Ak áno, v akom prostredí, organizácii alebo združení?
12. Aké príklady dobrých, úspešných aktivít pre ľudí s migračnou alebo utečeneckou skúsenosťou môžete uviesť?
13. Ako by ste ohodnotili svoje jazykové zručnosti v pasívnom a aktívnom používaní miestneho jazyka?

14. Chceli by ste ešte niečo dodať?

Rozhovory vo fokusových skupinách:

Spomienky a argumenty prezentované počas rozhovorov vo fokusových skupinách boli často spojené s bariérami a výzvami, individuálnymi zápasmi poháňanými túžbou nájsť lepšie, bezpečnejšie miesto na život, pre súčasnosť aj budúcnosť. Diskusie sa však netýkali len budúcnosti. Cenný pohľad na súčasné výzvy ponúkli aj minulé skúsenosti účastníčok:

„Európa zabúda na vlastnú históriu. Existovalo mnoho európskych utečencov. Som napoly Talianka. New York je plný talianskych mien, pretože toľko Talianov utieklo pred chudobou a vojnou. A iróniou je, že práve Taliani sú dnes často prví, ktorí sa stavajú proti utečencom. Vo svojom výskume diasporovej filantropie vidím rovnaký vzorec. Keď hovorím o ľuďoch posielajúcich peniaze domov, všetci predpokladajú, že mám na mysli ľudí z globálneho Juhu. Ale po druhej svetovej vojne, keď bolo Holandsko zničené, holandské rodiny prežili vďaka tomu, že im príbuzní z USA a Kanady posielali peniaze. Ľudia na to zabúdajú. Na každej prednáške niekto nakoniec povie: ‚Máte pravdu – aj moja rodina dostala pomoc zo zahraničia.‘ Zabúdame na vlastné príbehy.“

Bez ohľadu na lokality, kde sa rozhovory uskutočnili, spoločný osud utečencov a utečienkyň je zjavný v sérii udalostí, ktoré si vyžadujú novú definíciu každodenného života: pocit dočasnosti, neistota ohľadom budúcich osudov, ohrozenie individuálnej schopnosti rozhodovať o sebe a nútené prerušenie napĺňania životných cieľov.

Utečenkyne, s ktorými sa viedli rozhovory, nám poskytli cenné informácie, ktoré budú ďalej využité v práci projektu s utečencami a utečenkyňami, expertmi a dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. Respondentky niekedy uvádzali dobrovoľníctvo ako dôležitú formu občianskej angažovanosti, ktorá im dáva pocit schopnosti rozhodovať o sebe, spolupatričnosti a seberealizácie:

„Úprimne, na Ukrajine som nikdy nedobrovoľníčila. Ale v Portugalsku mi to opäť dalo zmysel. Pretože keď prídete, väčšinou prijímate pomoc... takže chcete niečo vrátiť. (...) Áno, opäť sa cítite aktívni.“

Popri silných motiváciách na odchod účastníčky identifikovali širokú škálu prekážok vo všetkých fázach svojho rozhodnutia migrovať, cestovať a usadiť sa:

„Osoba 1: Bývanie. Myslím, že to povie každý. Pretože bez stabilného bývania nefunguje nič iné.“

Osoba 4: Áno, a nie hocijaké bývanie. Miesto, kde cítite, že môžete zostať, nie sa o dva mesiace znova sťahovať.“

Osoba 2: Sťahovala som sa niekoľkokrát. Pri každom sťahovaní strácate energiu. Musíte spoznať novú lokalitu, novú dopravu, spoznať nových susedov... je to vyčerpávajúce.

Osoba 7: A ovplyvňuje to vaše plány. Nemôžete sa zaviazat k práci alebo kurzom, ak neviete, kde budete bývať.“

Vyššie uvedenými a mnohými ďalšími príkladmi sa snažíme vykresliť obraz utečenkýň a ich skúseností. Nižšie predstavujeme zistenia národných tímov FRIIV a v nasledujúcich častiach pokračujeme všeobecnou analýzou výsledkov rozhovorov vo fokusových skupinách. V časti nižšie sú predstavené konkrétne informácie s cieľom poskytnúť všeobecný obraz skúsenosti utečenkýň a koordinátorov a koordinátoriek dobrovoľníkov. Časť Oblasť záujmu vychádza z procesu cesty a príchodu do destinácie, bariér a výziev, ktorým tam ľudia čelia, a aktivizmu utečenkýň, dobrovoľníkov a dobrovoľníčok a koordinátorov a koordinátoriek dobrovoľníkov ako navrhovaného riešenia.

Na získanie vhľadu do skúseností s utečenectvom, migráciou a dobrovoľníctvom sme robili rozhovory s utečenkýňami aj s ľuďmi, ktorí s nimi pracujú.

1. Prijatie v novom prostredí

Všetky účastníčky skupinových rozhovorov zdieľali nielen praktické výzvy, ale aj pretrvávajúcu emocionálnu záťaž z vysídlenia. Opustenie miest trvalého bydliska zriedka opisovali ako skutočnú voľbu, ale skôr ako niečo, čo bolo vynútené okolnosťami. Mnohé odišli v zhonu, očakávajúc návrat do niekoľkých týždňov, a preto za sebou zanechali dokumenty, osobné veci a nedokončené časti svojho života. Popri neistote mnohé prežívali pocit viny z toho, že tam nechali členov rodiny, najmä manželov alebo starnúcich rodičov.

„Počas cesty nemyslíte. Keď prídete... všetko príde naraz.“

Mnohé účastníčky uviedli, že najťažším momentom nebol odchod, ale príchod do nového prostredia, keď nastúpila neistota a emocionálne napätie. Mnohé sa cítili „niekde medzi“ – už neboli súčasťou starého života, no ešte neboli plne začlenené do nového prostredia – čo im sťažovalo vybudovať si nový život.

Bývanie bolo identifikované ako jedna z najnaliehavejších výziev po príchode. Časté sťahovania vytvárali nestabilitu, čo sťažovalo udržanie si práce, navštevovanie kurzov a vytváranie rutiny. Účastníčky zdôraznili, že popri nájdenní ubytovania bolo pre budovanie ich životov zásadné zabezpečiť si stabilné bývanie.

Práca bola vnímaná ako dôležitá nielen pre finančné zabezpečenie, ale aj pre obnovenie nezávislosti, sebadôvery a pocitu identity. Účastníčky však čelili bariéram, ako sú ťažkosti s prenosom predchádzajúcich profesijných skúseností, jazykové obmedzenia a neúspešné žiadosti

o prácu. Mnohé tiež považovali množstvo informácií, ktoré dostali na začiatku, za zahlcujúce, pričom poznamenali, že informácie im boli poskytnuté skôr, než boli pripravené ich využiť. Zdôraznili potrebu priebežnej, postupnej a osobnejšej podpory.

Namiesto formálnej terapie účastníčky vyzdvihli dôležitosť pravidelného ľudského kontaktu a skutočného záujmu: „Keď sa niekto spýta ‚Ako sa naozaj máš?‘, robí to rozdiel.“ Zaujímavé je, že niektoré účastníčky uviedli, že ich hlavnými zdrojmi motivácie boli ich deti, členovia rodiny v rodných mestách a pocit zodpovednosti za nich. Časom sa motivácia posunula od jednoduchého zvládania dňa za dňom k budovaniu stability, pričom každodenné rutiny poskytovali pocit normálnosti.

„Keď prídete ako nový človek, všetci okolo vidia, že nie ste odtiaľto. Cítite to. Ale keď vás osloví mimovládna organizácia, spýta sa, čo potrebujete, a snaží sa to zabezpečiť, cítite podporu. Cítite, že tu máte rodinu. Vždy hovoria, že sme súčasťou tímu, a je to pravda – cítime sa ako rodina.“

Kým popis cesty obsahoval skôr praktické a logistické informácie spojené s prežitím a menej emócie, emočný aspekt začal byť významnejší po príchode do hostiteľskej krajiny.

Utečenecká komunita bola vnímaná ako zásadný zdroj praktickej a emocionálnej podpory, hoci niektoré poznamenali, že spoliehanie sa výlučne na ňu by mohlo obmedziť ďalšiu integráciu. Dôležitú úlohu zohrávali aj individuálne podporné vzťahy. Dobrovoľníctvo pomohlo mnohým účastníckam znovu nájsť zmysel života, prispieť k životu svojich nových komunit a zlepšiť si jazykové zručnosti, hoci jazykové bariéry, nízka sebadôvera a obmedzená energia niekedy účasť znižovali. Účastníčky konzistentne opisovali ľudí z hostiteľskej krajiny ako láskavých a ústretových, zatiaľ čo administratívne systémy vnímali ako pomalé a ťažko zvládnuteľné. Ako to zhrnula jedna účastníčka: „Ľudia sú láskaví, ale systém je pomalý“. Navrhované riešenia sú: rýchlejšie administratívne postupy, jasnejšia komunikácia, konzistentnejšie sledovanie ďalšieho vývoja a dlhodobejšia podpora presahujúca počiatočnú fázu po príchode.

Účastníčky opisovali svoje skúsenosti frázami ako „medzi svetmi“, „pomalé budovanie nanovo“ a „prebiehajúci proces“, čo odráža, že integrácia stále pokračuje. Ich výpovede celkovo ukázali, že úspešná integrácia nezávisí len od praktickej podpory, ale aj od času, stability a príležitosti znovu si vybudovať pocit vlastného ja.

Ťažké okolnosti, ktorým čelia noví prichádzajúci, utečenci a utečenkyné a ľudia, ktorí museli utiecť, vytvárajú naliehavé potreby. Tie presahujú materiálnu pomoc a vyžadujú si komplexné, citlivé postupy posudzovania, aby sa potreby utečencov a utečenkýň vyvážili s kapacitou zdrojov dobrovoľníkov a dobrovoľníčok.

„Pamätám si tiež, že keď som bývala v Gliwiciach [mesto v južnom Poľsku], prvé dva dni niektorí ľudia nosili veľké množstvá jedla. Neviem, možno je to z otcovej práce. Pamätám si, že som práve nastúpila do školy v Gliwiciach do siedmej triedy. A to bol môj prvý deň tam. Materiálmi boli fixky,

zošity, takže som prišla do tej triedy a jednoducho mi povedali: „Vezmi si, čo chceš!“ Viete, jednoducho to tak je.“

„Stále mám svoje vlastné problémy, ale v tomto prostredí sa cítim menej v strese. Chcem sa vám za to poďakovať.“

„Bola som cudzinka. Ale za dva, maximálne tri týždne som začala hovoriť poľsky. Po mesiaci som sa už vedela rozprávať s kamarátmi.“

„Keď sme prišli, dostali sme už na hranici od dobrovoľníkov nejaké informácie o zdravotnej starostlivosti, o nejakej podpore a ako to tu funguje. A to bolo pre nás v poriadku – keď sme prišli, išli sme do nášho humanitárneho centra a tam pridelovali nejaké veci. Dali nám aj nejaké brožúrky, veľké aj malé. A v nich boli všetky informácie, vrátane telefónnych čísel.“

K najčastejším témam rozhovorov, spontánne iniciovaným účastníčkami, však patril pocit integrácie a spolupatričnosti k miestu, kde momentálne žili. Bez ohľadu na čas príchodu a trasu, ktorou sa dostali do konečnej destinácie, veľká väčšina účastníčok vyjadrila v rozhovoroch presvedčenie, že sú „doma“. Ďalšia zaujímavá informácia sa týka miestneho právnika špecializovaného na pomoc pri legalizačných a registračných postupoch pre utečencov a utečenkyne, a to vďaka jeho vzdelaniu získanému na Ukrajine a dvojjazyčnosti:

„Mala by som ešte dodať, že v Poznani je právnik, (...). Nevie, či ste o ňom počuli. Je to dvojjazyčný právnik. Hovoril po poľsky, ale študoval na Ukrajine a hovorí perfektne po ukrajinsky. Často vedie semináre - Právne poradenstvo k legalizácii. Rôzny rozsah právneho poradenstva, konkrétne pre Ukrajincov. (...) Prispieva aj na Facebook, kde ľudia kladú otázky. Poskytuje odpovede, takže poskytuje aj poradenstvo, a robí to úplne na dobrovoľníckej báze.“

Účastníčky opisovali príchod ako emocionálne zahlcujúci a poznamenali, že realita vysídlenia im naplno došla až po dosiahnutí bezpečia:

„Počas cesty nemyslíte. Keď prídete... všetko príde naraz“.

Ďalší príklad – ženy žijúce na lodi v Rotterdame zdôraznili význam vzájomnej podpory a opísali svoju komunitu ako „jednu rodinu“ napriek náročným životným podmienkam. Spojenie s ľuďmi s podobnými skúsenosťami pomáhalo znižovať osamelosť a poskytovalo emocionálnu silu.

Popri bývaní a bezpečí účastníčky zdôraznili potrebu zmysluplného sociálneho začlenenia. Dobrovoľníctvo, kurzy, kultúrne aktivity a príležitosti zachovať si identitu presahujúcu rolu „utečenca“ boli vnímané ako zásadné pre ich pohodu. Zdôraznili aj potrebu väčšieho verejného porozumenia toho, že utečenkyne utiekli z nutnosti, nie z vlastnej voľby, a vyzvali na viac empatie zo strany hostiteľských komunít.

2. Výzvy po príchode a odpovede zdola

Analýzu špecifik prijímania utečencov a utečenkýň možno začať predstavením miestnych spontánnych reakcií na ich príchody. Je dôležité poznamenať, že na kritických prvých momentoch (dňoch) po príchode záleží, keďže noví prichádzajúci očakávajú rôznorodú podporu na riešenie svojich akútnych potrieb.

Každodennú realitu v mieste príchodu v skutočnosti formujú nielen potreby nových prichádzajúcich, ale aj reakcie miestnych – jednotlivých expertov a expertiek a aktivistov a aktivistiek, miestnych komunít, mimovládnych organizácií zapojených do rôznych uvítacích iniciatív, ako aj dobrovoľníkov a dobrovoľníčok z rovnakej etnickej skupiny, ktorí môžu zdieľať svoje skúsenosti a pomôcť sa zabývať. Nižšie sú uvedené rôzne citáty ilustrujúce takéto iniciatívy:

„A najprv sa v tom meste rozšírilo, že sú tam Slováci, ktorí chcú pomôcť, a Ukrajinci, ktorí potrebujú pomoc. Tak nám pomohli nájsť ubytovanie po tom, čo sme opustili hotel. A tiež dali informácie o tom, do ktorých škôl by deti mohli chodiť, a tak ďalej a tak ďalej.“

„Keď som sa presťahovala na loď, bola som stále hladná. Kvalita jedla bola hrozná. Niekedy bolo kura zvonku spálené, ale vnútri stále zamrznuté a surové. Používali koreniny, ktoré sme nepoznali. Jedlo bolo často špinavé alebo zle pripravené.“

„Sme ako veľká rodina na lodi [miesto ubytovania]. Životné podmienky nie sú ideálne, ale navzájom sa podporujeme. Nachádzame malé momenty šťastia. Niekedy plačeme, niekedy oslavujeme. Niektoré staršie ženy dokonca voláme ‚mama‘. Cítíme sa ako jedna rodina – nie preto, že sme utečienkyne, ale preto, že sme spolu žili tak dlho. Nie je to ľahké, ale snažím sa nestrácať nádej.“

„[o príbuzných, ktorí prišli do Poznane z Ukrajiny] Prišli k nám na začiatku vojny pozrieť si byt, pozrieť, kde čo je, a išli na prechádzku, len tak na prechádzku. Niekam išli a priniesli dve alebo tri tašky jedla, oblečenie, nejaké lieky a nejaké hračky pre deti, keďže ona mala so sebou ešte dieťa. Hovorím vám, spomínala, že niekde v nákupnom centre Avenida [nákupné centrum v Poznani] – myslím, že tam bol Červený kríž alebo niekto podobný, čo s tým pomáhal. To bolo hneď na začiatku vojny.“

„A posielame balíky. Teraz som napríklad kupovala nejaké lieky pre mamu – keď tu bola, potrebovala lieky, pozrela sa, čo je tu na Slovensku dostupné, a potom mi poslala zoznam. Moji rodičia sú lekári, takže tam potrebujú lieky aj pre iných. Takže vždy, keď idem na Ukrajinu, veziem lieky, pretože ich potrebuje. A moja sestra tiež. Poslala som aj nejaké veci, pretože detské oblečenie je tam drahšie. Takže si aj telefonujeme, posielame balíky a chodíme tam, keď sa dá.“

Celkovo výzvy, ktorým utečienkyne čelia po príchode, výrazne zmierňuje činnosť rôznych organizácií občianskej spoločnosti, mimovládnych organizácií a spontánnych iniciatív pre nových

prichádzajúcich. Nižšie sú uvedené konkrétne príklady vlastného aktivizmu a dobrovoľníctva utečenkýň.

3. Prekážky a výzvy

Téma bariér bola v diskusiách otvorená viackrát. Osobitne je to relevantná téma vtedy, keď počas dlhšieho pobytu zohráva úlohu pocit spolupatričnosti alebo zakorenenia v novom mieste. „Ľudia sú láskaví, ale systém je pomalý“, ako poznamenala jedna z respondentiek.

Všimli si rôzne rozdiely v porovnaní s miestami svojho pôvodu, niekedy nové výzvy alebo prekážky vyplývajúce z nedorozumení, dezinterpretácií alebo predsudkov. V nasledujúcej podkapitole sú predstavené vybrané prípady, ktoré vykresľujú každodenné perspektívy utečenkýň a migrantiek. Navyše sa často nezameriavajú len na bariéry, ale idú o krok ďalej a navrhujú riešenia. Zdá sa to obzvlášť relevantné, keď nás môže obohatiť perspektíva tých, ktoré sú v centre týchto procesov. Účastníčky uvádzajú výzvy spojené s udržiavaním kontaktu s rodinou, príbuznými a priateľmi, ktorí zostali doma. V nasledujúcom citáte sú poskytnuté kontextové informácie o bariérach, ktoré sa objavujú pri snahe dostať sa do rodného mesta neďaleko Charkova:

„Cestovala som tam viackrát, pretože Charkov je katastrofa, každý deň tam padne bomba, a tak ďalej a tak ďalej. Samozrejme, nechala som tam vlastný byt. Ani neviem, čo s ním je.“

„[o návšteve rodného mesta na Ukrajine] Nemá to zmysel, nemá zmysel robiť niečo úplne odznova. Len ísť na prechádzku, niečo vidieť, vidieť napríklad rodinu, to je ešte v poriadku. Žiť alebo pracovať tam už nemá zmysel. (...) Nedokážem tam [psychicky] prežiť ani týždeň...“

Pokiaľ ide o bariéry zakorenenia, existujú aj príklady každodenných prekážok pri hľadaní pracovných príležitostí, z pohľadu dospelých utečenkýň:

„Pre mojich rodičov to bola práca. Kým môj otec ešte dokáže robiť niečo také, ako rukami, fyzickú prácu, moja mama, no, možno menej, a má viac skúseností, v Bielorusku bola hlavná účtovníčka a mala priveľa skúseností, ale tu v Poľsku je to tak, že nemáte nič. A keď chcem pracovať, byť niekým, je to ťažké, pretože sme z Bieloruska a nie všetci zamestnávateľia ma chcú zamestnať.“

Ďalšou dôležitou bariérou bol jazyk a naliehavá potreba prispôbiť sa novej komunikačnej realite, keď ocitnutie sa v multikultúrnom prostredí vyžaduje rozvoj schopností, ktoré človek predtým nepoznal.

„Ukrajinská komunita. Na začiatku bola veľmi dôležitá. Môžete sa spýtať na čokoľvek a niekto rýchlo odpovie. – Ale ak zostanete len tam, je ťažšie sa integrovať.“

„Čo sa mi na niektorých z tých článkov nepáčilo, je, že poukazovali na problémy, ale rámcovali ich tak, akoby problémom boli ľudia. Akoby samotní utečenci boli nebezpeční alebo kriminálni.“

Nevenovali sa skutočnému problému: životné podmienky sú mimoriadne náročné. Úprimne, [predstavte si] dajte 1 800 Holanďanov na loď bez internetu, s maličkými izbami a zlým jedlom, a problémy budú tiež. Je to ako malá dedina.“

Ako možno všetky vyššie uvedené citáty uzavrieť? Spomedzi mnohých motivácií sa ako tá dominantná javia rodinné putá, a to najmä deti. Poukázali na to mnohé respondentky v rôznych lokalitách.

„Tú silu mám len, len preto, že mám deti a jednoducho sa nemôžem zastaviť, zastaviť a neísť ďalej. Viem, že sa už nikdy nevrátim domov. Už tú možnosť nemám.“

„Najťažšie bolo opustiť rodičov. Nechceli ísť. Takže keď som odchádzala, mala som pocit, že ich... opúšťam.“

„Rodina a deti – chcela som pokoj a bezpečie pre deti. O návrate domov som neuvažovala; kým trvá vojna, nemôžeme sa vrátiť.“

Ako vidno vyššie, niektoré výzvy sa vyskytujú častejšie bez ohľadu na miesto alebo osoby. Možno to zhrnúť ako potrebu prispôbiť sa situácii a dosahovať budúce ciele, pričom sa treba vyrovnáť s minulými skúsenosťami.

4. Pociť dočasnosti

V rozhovoroch respondentiek sa objavovala aj dočasnosť a hľadanie nových príležitostí:

„Áno... tá predstava ,dočasnosti‘ je veľmi silná. Mala som ju tiež. Pre mňa bolo najťažšie rozhodnutie. Pretože odísť znamená prijať, že váš život je... prerušený. Zostala som dlhšie, než som mala. Stále som čakala, že sa veci upokojia, ale neupokojili sa. A keď som konečne odišla, cítila som úľavu, ale aj vinu.“

„Prečo práve Španielsko? (...) No, bola som tam dvakrát, veľmi sa mi tam páčilo. Španielčina je... Nie je lepšia, ale aký jazyk áno? Nie je ani ľahký, je krásny. Krajina je krásna, aj architektúra. A more je blízko.“

Bez ohľadu na miesto pôvodu utečenkyne trpia dočasnosťou a často uvádzajú absenciu plánov do budúcnosti, čo pramení zo straty kontroly nad vlastným životom, smútku za domovom či jednoducho z toho, že na všetkých miestach, kam prichádzajú, len čakajú na ďalší vývoj udalostí. Niekedy sa rozhodujú pod vplyvom emócií a snažia sa využiť naskytnuté príležitosti. Tento stav mysle môže ilustrovať nasledujúca výpoveď, keď respondentka opísala proces rozhodovania medzi dvoma cieľovými krajinami:

„Som z Doneckej oblasti. Prišla som sem, keď vypukla vojna. Prišla som s deťmi a mamou. Najprv som ani nevedela, kam idem, pretože sme tu na Slovensku ani nikde v zahraničí nikoho nemali.“

Najprv sme sa rozhodovali medzi Moldavskom a Slovenskom, pretože jedna kamarátka išla tam a druhá tam, a ja som nevedela, kam pôjdeme.“

Podobné dilemy sme identifikovali aj u ďalšej účastníčky fokusovej skupiny:

„Pre mňa samotná cesta nebola nebezpečná fyzicky, ale psychicky áno... bola veľmi mätúca. Išla som z jedného miesta na druhé, bez toho, aby som naozaj vedela, kde skončím. Keď mi niekto navrhol Portugalsko, povedala som áno bez rozmýšľania. Až neskôr som si pozrela, kde to je.“

Ďalšia utečenkyňa to ilustrovala ešte kratšou frázou:

„Je to, akoby váš predchádzajúci život tu úplne neexistoval.“ Alebo iná: „Pamätám si, že som balila, ale v skutočnosti som nerozmýšľala. Len som dávala veci do tašky bez toho, aby som sa pýtala: ‚Potrebujem toto?‘ Stále som si myslela, že sa o dva týždne vrátim. Takže som nezobrala dokumenty, fotografie, mnoho dôležitých vecí. (odmlčí sa) Teraz to ľutujem, ale vtedy... váš mozog je v režime prežitia“.

To, čo sme sa v týchto rozhovoroch snažili zachytiť, boli pohľady utečenkýň na ich osobné skúsenosti, aby sme lepšie porozumeli komplexnosti ich potrieb, očakávaní a reality, ktorej čelia vo svojich nových sociálnych statusoch. Utečenecký osud, jeho dočasnosť a potreba spoliehať sa na novo spoznaných ľudí vedú k situácii, keď sa človek ocitá pred nepredvídateľnými voľbami a dramatickými rozhodnutiami. Ako to opísala jedna z respondentiek:

„Keď sme prekročili ukrajinskú hranicu, povedala mi: ‚Prepáč, nemám miesto pre teba ani tvoje deti.‘ Otočila sa a odišla a už som ju nikdy nevidela. V tom momente som bola úplne zlomená; bolo to strašné. Nejaké peniaze som mala, pretože môj manžel pracoval v bani, ale nevedela som po slovensky. Nemala som žiadnych známych, jednoducho som nemala nikoho.“

Vyššie uvedené a mnohé ďalšie citáty prezentované v tejto časti poskytujú vhľad do každodennej situácie utečencov a utečenkýň – od zápasu o nájdenie bezpečného miesta pre budúcnosť až po boj s traumami minulosti.

Záver mal byť, že za takýchto podmienok nie je možné vytvoriť bezpečné prostredie. Namiesto toho zaznel záver: *„Je to nebezpečné, pretože je tu toľko utečencov z rôznych kultúr. To je nespravodlivé. Dehumanizuje to ľudí. Pre organizácie je to pohodlný naratív, pretože potom nemusia nič meniť.“*

5. Navrhované riešenia: aktivizmus a dobrovoľníctvo utečencov a utečenkýň

Tieto skúsenosti spojené s hľadaním pocitu spolupatričnosti narušeného dočasnosťou možno vysvetliť viacerými rôznymi faktormi, no medzi najčastejšie patrili tie spojené s dobrovoľníctvom.

Keďže účastníčky skupinových rozhovorov boli informované o oblastiach záujmu projektu FRIV spojených so zapojením, aktivizmom a dobrovoľníctvom utečencov a utečenkýň, takéto témy sa v otázkach často objavovali a existuje mnoho príkladov výpovedí o nich.

„Dobrovoľníčim v projekte s názvom Help for Ukraine. Vedú ho Holanďania. Zbierame pomoc v supermarketoch – hygienické potreby, detské potreby a základné veci. Holandskí vodiči vozia zásoby na Ukrajinu, dokonca aj na frontové línie. Dobrovoľníčim každý víkend už 2,5 roka. Zbierame aj oblečenie, ale jeho preprava je drahá. Kamión odvezie len obmedzený počet banánových škatúl, takže uprednostňujeme základné veci. Niekedy organizácia dostane peňažné dary a potom kupujeme drony, deky a ďalšie naliehavo potrebné veci.“

„No, tu v Poznani sú to len takéto kultúrne lastovičky, ale myslím si, že je to taká dobrá iniciatíva, že nás to vlastne s tými ostatnými kultúrami zblížilo. Ako napríklad toto jedno podujatie, ktoré však už niekoľko rokov priťahuje len nadšencov. Je to ‚Ukrajinská jar‘, ktorú organizuje ‚Centrum kultúry Zamek‘. Vieš čo, chápem, koľko ich tu celkovo je. A občas sa niečo deje aj na ‚Ethnoporte‘. Rok od roka sa to líši, ale občas býva aj tam. ‚Ethnoport‘ máva podobu nejakých workshopov a vystúpenia ukrajinského zboru.“

„V Poznani je Detská nadácia. Je to také super, veľmi dobré. Nadácia je len pre deti počas leta. Majú integračné podujatia pre vašu triedu, organizujú aj dobrovoľníctvo, hodiny poľštiny a rôzne prípravné kurzy na skúšky. Presne tak to funguje, takže to funguje len tým smerom, a majú tam psychológov, pre deti alebo dospelých. Informácie, ktoré potrebujeme. Ale mohli by ste aj dieťaťu povedať, že je to tam super, ako v centre mesta.“

„Ja som napríklad bola v organizácii Liga za duševné zdravie, kde som ako dobrovoľníčka pomáhala aj s integráciou Ukrajincov. Najprv to boli deti a neskôr aj dospelí. Dodnes ako dobrovoľníčka v Lige za duševné zdravie podporujem všetkých — nielen Ukrajincov, ale podporujem aj Slovákov a ľudí z tretích krajín. Spoznala som aj utečencov z Gruzínska a pomáham tým ľuďom, ktorí za mnou niekedy prídu a poprosia o pomoc.“

„Bolo to prvýkrát minulé leto, pred siedmimi rokmi. Viem tiež, že bieloruská komunita robí veľa. A kedykoľvek počujem od mojich priateľov o takýchto kultúrnych podujatiach, vždy si robia svoju úlohu. Jednoducho to tam je.“

„Dobrovoľníctvo v Centre vokálneho umenia. Bolo srdcom centra. Mám na mysli podujatia ako hudobné akcie Crossroads, alebo festival, ktoré boli našou vášňou. Pomáhala som organizovať jedno z tých podujatí každý rok.“

„Strávila som celé tri dni prijímaním žiadostí od ľudí, ktorí hľadali byty, viedla som si zoznam tých, ktorí boli ochotní pomôcť, a hľadala som rodiny, ktoré by k nim pasovali, pretože rad vonku bol taký dlhý, že ľudia čakali so svojimi deťmi. Bolo to neskôr, ale až potom, tie prvé dni, keď začali

prichádzať, bolo to všetko na Poznanskom veľtrhu, a chodila som tam aj ja, vozila som zásoby a jedlo“.

„No, zbierame peniaze. Pre [ukrajinskú] armádu... Je tam jeden človek. Hovorí, že ja tam len zbieram peniaze. Vytvorila som odkaz na sociálnych sieťach a jednoducho zbieram peniaze od všetkých, ktorí tam chcú ísť, a jednoducho ukážem vojakov, naučila nás, aby sme ich mali. Bud' zásoby sami kúpia a doručia, alebo nám dajú peniaze.“

„Moje dobrovoľníctvo spočíva v tom, že viem volejbalový klub pre tínedžerov. Chodí tam môj syn aj iné deti z Ukrajiny – nie všetky si dokázali nájsť priateľov. Klub je pre Slovákov aj Ukrajincov.“

„Som vyštudovaná pedagogička. Mám vysokoškolské vzdelanie v pedagogike a s deťmi som pracovala aj na Ukrajine. Keď nám pomáhala organizácia Človek v ohrození, spoznala som jednu Slovenku. Bola tiež pedagogička a videla, že by som mohla pomáhať s deťmi a učiť ich. Pracovala som ako dobrovoľníčka tlmočníčka pre deti.“

Niektoré príklady takéhoto aktivizmu sú osobitne cenné pre utečencov a utečenkyne prichádzajúcich do destinácií, kde existujú etablované komunity. Takíto ľudia pomáhajú svojim krajanom a krajankám, keďže poznajú ich potreby a preferencie. Za povšimnutie stojí aj to, že osobitne cennú úlohu tu zohráva online komunikácia a sociálne siete:

„Vytvárajú si vlastné komunity online, najmä na Facebooku. Na Facebooku môžete nájsť rôzne skupiny ako ‚Neviem, čo sa s ním deje v Poznani‘, ‚Cudzinci v Poznani‘ a ‚Ukrajinci v Poznani‘, ktoré tiež zdieľajú veľa vlastných skúseností a kladú veľa otázok. Nie je možné, povedzme, udržiavať kontakt so všetkými, pretože títo ľudia nám neustále prechádzajú cez ruky. Bud' sme úprimní, sú ich státisíce, takže aj keby ste sa s každým človekom rozprávali len minútu, celý deň je jednoducho preč. No, vzniklo veľa takýchto skupín a fór na sociálnych médiách, kde sa ľudia na fóre pýtajú otázky ako ‚Čo robiť v tejto situácii?‘. Ľudia začnú komentovať, radiť.“

„To, že sme takto prepojení ako komunita v skupine na Telegram, nám tiež môže pomôcť – napríklad, kde môžeme nájsť prácu, kto ponúka prácu, kde nájdem nejakú službu alebo niekto ponúka svoju službu. Alebo máme aj niečo dôležité pre Ukrajincov – sú ľudia, ktorí pravidelne chodia na Ukrajinu, a môžeme ich kontaktovať, ak chceme niečo poslať alebo ísť s nimi. Tak môžeme zostať v kontakte aj s tými, ktorí zostali na Ukrajine.“

„Máme aj online skupiny. Sú veľmi dôležité. Môžete sa spýtať na čokoľvek a niekto odpovie.

- Osoba 1 – Áno, najmä na začiatku. Je to rýchlejšie ako oficiálne informácie.
- Osoba 2 – Ale niekedy ťa to drží stále v tej istej bubline. Nevieš sa prepojiť s nikým mimo nej.
- Osoba 3 -Pravda. Je to pohodlné, ale obmedzujúce.“

„Tieto podujatia, ak sa propagujú v bieloruštine, alebo napríklad v Anglicku, ak sa to publikuje v angličtine, nie sú určené na integráciu, na zoznámenie ľudí s touto kultúrou. Sú určené na to, aby vytvorili priestor a príležitosti pre ľudí si jednoducho posediť ako doma.“

Ďalšia účastníčka ukrajinského pôvodu poukázala na príklady dobrovoľníckych aktivít na Ukrajine:

„Pamätám si dobrovoľníctvo na Ukrajine, najmä zo školy. Práve som si spomenula na situáciu z roku 2014, keď sa začala vojna s Ruskom, taká takzvaná, povedzme, malá vojna. Pamätám si, že v prvej triede sme maľovali obrázky, jednoducho nás požiadali, aby sme namaľovali niečo, čo by sme chceli poslať armáde, vojakom. A aj naši rodičia poskytli nejaké ponožky a možno termo oblečenie, neviem, ako sa to volá.“

„Na Ukrajine, teda z východných regiónov, a áno, myslím, že na Ukrajine je vojenské dobrovoľníctvo mimoriadne rozvinuté. Je to možno jedno z najlepších na svete, pretože teraz ľudia každý deň zbierajú peniaze na rôzne veci.“

„Spomenula som si, že pred rokom 2022 som pracovala s dobrovoľníkmi a moja mama tiež posielala niečo vojakom. Myslím, že oblečenie a podobné veci. A pamätám si, že som tiež vyrábala náramky. Boli modré a žlté, a tak sme vyrábali aj malé pohľadnice pre vojakov a kresby a potom ich posielali vojakom.“

Ďalšia účastníčka poskytla podrobnosti o stimuloch pre mladých ľudí, aby sa zapájali do dobrovoľníctva. Súvisí to s možnosťou získať extra body do školského hodnotenia prostredníctvom zapojenia do dobrovoľníckych podujatí a iniciatív. Tieto body zaväzujú pri prijímacom konaní na strednú alebo vysokú školu:

„Pravda je, že ide len o čas, hovorím, pretože zbierame body [na vysvedčenie pre absolventov základnej školy]. Do trinástich rokov musia dobrovoľničiť s rodičmi. Spolu s rodičom; od trinástich rokov. Potom môžeš byť sám a do toho veku musia byť s rodičom. (...) Kontakty pre neho. Teraz tam chodí už len zo zvedavosti. Ja už mám dosť hodín na to, aby som ich splnila, pretože naša škola tam vyžadovala 50 hodín, ale on už má viac. Jednoducho ho to baví, a musím povedať, že som tam stretla aj veľa dospelých, ktorí tam boli jednoducho preto, aby pomohli. A veľmi si vás vážim vďaka vášmu dobrovoľníctvu.“

Opísané motivácie siahali od sebarealizácie po altruizmus:

„Mne osobne to prináša radosť. Dobrovoľníčkou som už štyri roky. Je nádherné, keď môžete pomôcť vlastným ľuďom. Pretože viete, sme jednoducho rodina – nie že, ja neviem, tento je odtiaľto a tamten odtiaľ. Sme jedna celá rodina v tejto nepríjemnej situácii, ktorá nastala, takže je jasné, že chcete pomáhať a najviac pomáhať svojim. V našom centre sme mali aj toľko aktivít pre nás a na začiatku sme mali otvorené od siedmej ráno do jedenástej večer. A naozaj, boli u nás tínedžeri aj malé deti.“

Napokon, v jednom z citátov účastníčok môžeme nájsť aj význam vnímania bezpečia a pocitu domova. Je zdôraznený porovnaním s domovom, miestom pôvodu. Pokiaľ ide o okolnosti, môže to súvisieť s vnímanou kultúrnou blízkosťou v cieľovom mieste:

„Potom prišiel otec a vzal nás a išli sme na letisko. Takže myslím, že sme prileteli lietadlom do Varšavy a potom vlakom do Poznane. Tu, z Veľkopoľska v Poľsku, keď sme prišli, vystúpili sme z vlaku. Otec sa na mňa pozrel a spýtal sa: „Ako sa cítiš?“ Povedala som: „Som doma.“ Naozaj, bol to taký prvý pocit, akože, no, boli sme doma, akože všetko bolo v poriadku.“

Ďalšie komentáre a reflexie nám poskytli hlbší vhľad do inštitucionálnych a sociálnych bariér v ich každodennom fungovaní. Aby sa s nimi vyrovnali, poukázali aj na vzájomnú pomoc v rámci utečeneckých komunít a na mnohé úspešné iniciatívy, ktoré sa pravidelne organizujú vo verejných priestoroch mesta a sú inkluzívne a otvorené každému, kto sa chce pridať.

KAPITOLA 4. ZÁVER

Táto správa predstavuje zistenia z prvej fázy projektu FRIIV. Obsah vychádza zo sekundárneho výskumu a skupinových rozhovorov, ktoré zhromaždili informácie o skúsenostiach utečencov a utečenkýň a koordinátorov a koordinátoriek dobrovoľníkov. Respondentky poskytli cenné komentáre a návrhy na zlepšenie kvality života a začlenenia do spoločnosti v ich cieľových miestach.

Presne ako v jednom z citátov z fokusových skupín na otázku: „Čo pre vás znamená dobrovoľníctvo?“ znela odpoveď účastníčky rozhovoru: *„Dáva mi zmysel. Najmä keď cítite, že ste stratili svoju predchádzajúcu rolu.“* V nasledujúcom prípade sa to týka matiek s opatrovateľskými povinnosťami a ich príležitostí na trhu práce:

„Fakt, že táto skúsenosť bola neplatená, tiež poukazuje na dôležitú výzvu. Hoci takéto príležitosti môžu otvárať dvere, nie sú rovnako dostupné pre všetky utečenkyně, najmä pre tie, ktoré čelia finančnému tlaku alebo majú povinnosti spojené s opatrovaním. To vyvoláva dôležité otázky týkajúce sa inklúzie a spravodlivosti pri prístupe k profesionálnym príležitostiam.“

V tomto zmysle dodala:

„Je potrebné vytvoriť inkluzívnejšie a podpornejšie štruktúry, aby utečenkyně mohli tieto príležitosti využívať a profitovať z nich bez dodatočnej zraniteľnosti.“

Ďalšia účastníčka ponúkla tento tip:

„Najcennejšie na tom podľa mňa je, že tieto aktivity vždy miešajú obyvateľov Rotterdamu s nováčikmi. Stretnú sa prirodzene; nie je to ,aktivita pre Rotterdamčanov‘ alebo ,aktivita pre nováčikov.‘ Je to spoločné.“

Na záver možno zdôrazniť niekoľko hlavných bodov:

1. Etnické diaspóry

V prípade ukrajinských utečencov a utečenkýň tvoria etablované etnické diaspóry dve skupiny: tí, ktorí opustili Ukrajinu po februári 2022, a ekonomickí migranti a migrantky, ktorí žijú v Európe oveľa dlhšie, v niektorých prípadoch od roku 2014, keď prvá vlna viac ako milióna utečencov a utečenkýň opustila Ukrajinu v reakcii na ruskú anexiu Krymu a vojnu na Donbase. Účastníčky rozhovorov ju opísali ako „malú vojnu“. Členovia a členky týchto etablovaných diaspór sa počas takýchto kríz môžu stať koordinátormi a koordinátorkami dobrovoľníkov.

2. Prijatie miestnymi obyvateľmi

Druhým často spomínaným argumentom, dôležitým z pohľadu utečencov a utečenkýň, bolo priaznivé a otvorené prijatie miestnymi. Spontánny charakter mnohých pomocných iniciatív a

významná účasť dobrovoľníkov a dobrovoľníčok všetkých vekových kategórií znamenali, že každý si mohol nájsť vhodného partnera na rozhovor, niekoho, na koho sa mohol obrátiť so žiadosťou o podporu a pomoc. Naše respondentky si spomínali na kontakty, ktoré počas týchto podujatí nadviazali. Na ich posilnenie by takúto dobrú prax mali propagovať médiá.

3. Pocit spolupatričnosti

Význam pocitu spolupatričnosti, vyjadrovaný rôznymi spôsobmi, bol tiež dôsledkom nutnosti a povinností, ktorým utečenci a utečienkyne čelili. Svoj osud si nevybrali a v niektorých prípadoch si ani neplánovali konečnú destináciu. Zotrvávanie na novom mieste počas rokov čoraz viac vzdávalo pocit, že sa môžu a majú kam vrátiť. Tento pocit slabol, pretože podmienky, ktoré existovali v mieste ich pôvodu a ktoré boli základnou príčinou ich odchodu, naďalej pretrvávali. Nemalo by sa zabúdať, že za každým z týchto svedectiev sa skrývajú individuálne osudy, pocit donútenia a historickej nespravodlivosti a viera v možný, no neistý návrat. Pocit spolupatričnosti, ako protiklad dočasnosti, môže byť živý sociálnym aktivizmom, ktorý iniciujú a vedú komunity migrantov a migrantiek a utečencov a utečienkyň.

4. Každodenné problémy

Ďalším často nastoľovaným kontextom boli reflexie každodenných problémov v mieste bydliska. Tie sa týkajú bývania, požiadaviek na formalizáciu pobytu, výziev pri získavaní špecializovanej lekárskej starostlivosti, každodenných problémov v práci, v škole alebo na univerzite a dynamiky života medzi inými utečencami a utečienkami, migrantmi a migrantkami. Prirodzene, nové priateľstvá nie sú vždy úspešné alebo trvalé. Niektoré respondentky uviedli, že sa stali obeťmi rôznych podvodov a zneužití pri formalizácii zamestnania. Každodenný život migrantov a migrantiek na nových miestach zahŕňa aj hľadanie a overovanie kontaktov, budovanie dôvery s ľuďmi, ktorých stretávajú, a učenie sa množstva predpisov a formalít, ktoré ovplyvňujú ich každodenný život. Naše respondentky poskytli množstvo príkladov toho, ako dosiahli svoje ciele vďaka pomoci nových známych, v mnohých prípadoch členov vlastnej etnickej/národnostnej skupiny konajúcich v dobrovoľníckej pozícii. Tento aspekt zdôrazňuje potrebu vzdelávania a aktivizácie koordinátorov a koordinátoriek dobrovoľníkov, ktorí sú alebo boli sami členmi migrantských a utečeneckých komunít.

Na záver jedna z účastníčok veľmi jasne zhrnula, čo sa dá pre utečencov urobiť.

„Chcem, aby si ľudia pamätali, že utečenci sú jednoducho ľudia. Mali by sme premýšľať o tom, ako si môžeme navzájom pomôcť, ako si môžeme byť navzájom užitoční. Ako ženám nám pomáha byť aktívne – dobrovoľníčiť, chodiť na kurzy, zapájať sa do aktivít. Malé veci ako workshopy, koncerty, skrášľovacie stretnutia, čokoľvek, čo vám pripomenie, že ste stále žena, nielen utečienkyňa. Tieto momenty prinášajú šťastie.“